

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра педагогіки і психології початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування лексичної компетентності учнів 3-го класу
засобами інноваційних технологій

Виконала:

Худякова Ольга Олегівна
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Пішун С. Г.

Допущено до захисту:

«06» січня 2025 року

Завідувач кафедри

доктор педагогічних наук, професор

Бірюк Л.Я. Л.Я. Бірюк

Дата захисту: «24» січня 2025 року

Оцінка 80 С

Підписи членів ЕК:

Михайлова Р.С.

Содко В.О.

Пішун С.Г.

Пішун С.Г.

Мерзюк Л.В.

Глухів – 2025

Galaxy S23 FE

10.01.25
21.01.25

Анотація

Худякова О. О. Формування лексичної компетентності учнів 3 класу засобами інноваційних технологій. Магістерська робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 013 Початкова освіта. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, кафедра теорії і методики початкової освіти. Глухів, 2024. 96 с., 8 рисунків, 13 таблиць, список використаних джерел зі 66 найменувань, два розділи, 6 підрозділів.

Магістерська робота присвячена дослідженню проблеми застосування інноваційних технологій, як засобу формування в учнів 3 класу лексичної компетентності. У першому розділі «Теоретичні засади проблеми формування лексичної компетентності учнів 3 класу засобами інноваційних технологій» проаналізовано наукові погляди на досліджувану проблему в теорії педагогіки, психології і лінгводидактики; з'ясовано зміст, завдання і психолого-педагогічні особливості формування в учнів початкових класів лексичної компетентності; схарактеризовано способи застосування інноваційних технологій як засобу формування в учнів 3 класу лексичної компетентності.

У другому розділі «Дослідно-експериментальна робота з перевірки ефективності методики формування лексичної компетентності в учнів 3 класу засобами інноваційних технологій» виділено критерії та показники та вивчено рівні сформованості лексичної компетентності учнів 3 класу; розроблено та експериментально апробовано методику формування лексичної компетентності в учнів 3 класу засобами інноваційних технологій на уроках літературного читання.

Методика передбачає створення наступних педагогічних умов: змістове і методичне забезпечення формування лексичної компетентності учнів; систематичне застосування на уроках літературного читання інноваційних технологій, спрямованих на формування лексичної компетентності учнів експериментального класу; методична підготовка педагогів до формування лексичної компетентності у молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Ключові слова: лексична компетентність, формування лексичної компетентності молодшого школяра, збагачення словника, уточнення словника, багатозначність, лексична сполучуваність слів, інноваційні технології, уроки літературного читання.

Annotation

Khudyakova O. O. Formation of lexical competence of 3rd grade students by means of innovative technologies. Master's thesis for the degree of master in the specialty 013 Primary education. Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko, Department of Theory and Methods of Primary Education. Glukhiv, 2024. 96 p., 8 figures, 13 tables, list of used sources from 66 names, two sections, 6 subsections.

The master's thesis is devoted to the study of the problem of using innovative technologies as a means of forming lexical competence in 3rd grade students. The first section "Theoretical foundations of the problem of forming

lexical competence of 3rd grade students by means of innovative technologies" analyzes scientific views on the problem under study in the theory of pedagogy, psychology and linguodidactics; the content, tasks and psychological and pedagogical features of the formation of lexical competence in primary school students are clarified; described the methods of using innovative technologies as a means of forming lexical competence in 3rd grade students.

In the second section "Research and experimental work on testing the effectiveness of the methodology for forming lexical competence in 3rd grade students using innovative technologies", the criteria and indicators are highlighted and the levels of formation of lexical competence in 3rd grade students are studied; the methodology for forming lexical competence in 3rd grade students using innovative technologies in literary reading lessons is developed and experimentally tested.

The methodology involves the creation of the following pedagogical conditions: content and methodological support for the formation of lexical competence in students; systematic use of innovative technologies in literary reading lessons aimed at the formation of lexical competence in experimental class students; methodological preparation of teachers for the formation of lexical competence in younger schoolchildren to ensure subject-subject interaction.

Keywords: lexical competence, formation of lexical competence of a junior schoolchild, enrichment of the dictionary, clarification of the dictionary, ambiguity, lexical compatibility of words, innovative technologies, literary reading lessons.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 3 КЛАСУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	9
1.1 Наукові погляди на досліджувану проблему в теорії педагогіки, психології і лінгводидактики.....	9
1.2 Зміст, завдання та психолого- педагогічні особливості формування в учнів початкових класів лексичної компетентності.....	18
1.3 Застосування інноваційних технологій як засобу формування в учнів 3 класу лексичної компетентності	28
Висновки до першого розділу.....	39
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ 3 КЛАСУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	40
2.1. Визначення критеріїв, показників та вивчення рівнів лексичної компетентності в учнів 3 класу сучасної початкової школи.....	40
2.2 Впровадження в освітній процес 3 класу методики застосування інноваційних технологій як засобу формування в учнів лексичної компетентності	48
2.3 Аналіз результатів дослідження.....	55
Висновки до другого розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Спираючись на вимоги Державного стандарту загальної середньої освіти, в сучасних умовах українського освітнього простору найактуальнішою проблемою є проблема формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти, вирішення якої передбачає розвиток в учнів здатності спілкуватися для духовного, культурного і національного самовираження.

Лексична компетентність, як основа комунікативної компетентності, містить в собі єдність лексичних знань, умінь та навичок, певний запас слів та їхнє доречне вживання у різних контекстах.

Як зазначено в навчальній програмі з літературного читання початкових класів, об'єктом уваги учня повинно стати саме слово, адже за допомогою слова автор може виразити свої почуття, ідеї та ставлення до світу. Саме на уроках літературного читання молодші школярі набувають уміння знаходити та пояснювати значення у різноманітних текстах: порівняння, епітети, метафори, ідіоми тощо, формуючи навички використовувати їх у власному мовленні.

Отже, для формування лексичної компетентності учнів початкових класів уроки літературного читання є своєрідним підґрунтям. За концепцією Нової української школи, лексична компетентність та її формування відіграє важливу роль у процесі становлення особистості молодшого школяра.

Проблема формування лексичної компетентності молодших школярів була предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців (А. Богуш, М. Вашуленко, О. Вишник, Н. Гавриш, Н. Голуб, В. Новосьолова, Н. Сіранчук та ін.). Вітчизняні вчені досліджували різні аспекти проблеми: питання збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку (Н. Гавриш, Н. Голуб, В. Тихоша та ін.); психологічні засади розвитку мовлення (О. Киричук, І. Синиця); комунікативний аспект вивчення української мови та літератури (Н. Гавриш, С. Єрмоленко, С.

Копелюк, Ю. Макашова, В. Мельничайко та ін.). У більшості авторів цих досліджень спостерігається одна спільна позиція, що стосується необхідності збагачення та розширення лексичного запасу учнів початкових класів.

Враховуючи реформування початкової школи, більшість дослідників надають великого значення в процесі формування лексичної компетентності молодших школярів застосуванню інноваційних технологій на уроках читання. У реальній педагогічній практиці наявним існують протиріччя між необхідністю формування лексичної компетентності в учнів початкових класів відповідно до вікових особливостей та наявними знаннями, уміннями та навичками. Інноваційні педагогічні технології є ефективним засобом організації освітнього процесу, використання інноваційних технологій на уроках в початкових класах буде сприяти особистісному розвитку молодших школярів і формуванню у них лексичної компетентності.

Актуальністю проблеми, прагненням знайти шляхи підвищення ефективності процесу формування в учнів початкових класів лексичної компетентності зумовлено вибір теми магістерської роботи: **«Формування лексичної компетентності учнів 3 класу засобами інноваційних технологій»**.

Об'єкт дослідження – процес формування лексичної компетентності в учнів початкових класів.

Предмет дослідження – ефективність методики застосування інноваційних технологій як засобу формування лексичної компетентності в учнів 3 класу.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності теоретичних і методичних основ організації процесу формування лексичної компетентності в учнів 3 класу засобами інноваційних технологій.

Завдання дослідження:

- проаналізувати наукові погляди на досліджувану проблему в теорії педагогіки, психології і лінгводидактики;
- визначити зміст, завдання та психолого-педагогічні особливості формування в учнів початкових класів лексичної компетентності;
- висвітлити шляхи застосування інноваційних технологій як засобу формування в учнів 3 класу лексичної компетентності;
- визначити критерії та показники і дослідити рівні сформованості лексичної компетентності в учнів 3 класу до і після формувального впливу;
- експериментально дослідити ефективність методики застосування інноваційних технологій як засобу формування лексичної компетентності в учнів 3 класу сучасної початкової школи.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз педагогічної, психологічної та лінгводидактичної літератури для визначення теоретико-методичних засад дослідження; синтез й узагальнення наукових положень з досліджуваної проблеми;
- емпіричні: спостереження за освітнім процесом у початкових класах на уроках читання для отримання первинної інформації; бесіди, анкетування для визначення рівнів сформованості лексичної компетентності в учнів 3 класу; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності методики застосування інноваційних технологій як засобу формування лексичної компетентності в учнів 3 класу;
- статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, порівняльна характеристика результатів експерименту для перевірки ефективності розробленої методики формування лексичної компетентності в учнів 3 класу.

Експериментальна база дослідження: Бандишівська гімназія з дошкільним підрозділом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вдосконаленні організаційних підходів до формування лексичної компетентності в учнів 3

класу; розроблено конспекти уроків літературного читання у 3 класі з використанням інноваційних технологій для формування лексичної компетентності учнів.

Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані керівництвом, вчителями початкової школи під час укладання навчально-виховних програм з літературного читання з метою формування в учнів 3 класу лексичної компетентності засобами інноваційних технологій; під час проведення методичних семінарів і курсів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його результатів для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи за темою «Формування лексичної компетентності учнів 3 класу засобами інноваційних технологій».

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях:

- II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток гнучких умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності: теорія і практика», яка відбулась 22 лютого 2024 року у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка.
- II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу», яка відбулась 25 квітня 2024 року у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка
- XIII міжнародної науково-практичної інтернет конференції «Глухівські читання-2023. Актуальні питання суспільних і гуманітарних наук» Тема : «Формування лексичної компетентності учнів 3 класу засобами інноваційних технологій»

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 98 сторінок. У тексті вміщено 8 рисунків та 13 таблиць. Додатки викладено на 29 сторінках. У списку 66 використаних джерел, що охоплюють 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 3 КЛАСУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Наукові погляди на досліджувану проблему в теорії педагогіки, психології і лінгводидактики

Відповідно до завдання формування компетентної особистості, визначеного Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, як провідного, початкова освіта є першим рівнем освоєння учнями ключових, загально-предметних та спеціально-предметних компетентностей.

Великі зміни в освіті і науці, що полягають у збільшенні обсягу інформації, швидкої динамічності лексичної системи української літературної мови, зміщенні акцентів системи освіти на формування готовності учня застосовувати здобуті знання і сформовані вміння та навички в життєвій і суспільній діяльності, викликають необхідність дослідження системи навчання української мови та літератури в початковій школі, зорієнтованої на формування мовленнєвої, лексичної та комунікативної компетентності молодшого школяра.

На це орієнтують чинні державні документи (Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Державний стандарт початкової освіти) [22].

В умовах реалізації концепції «Нова українська школа» акцентовано увагу на формуванні лексичної компетентності молодшого школяра, що безпосередньо впливає на розвиток його мовної та мовленнєвої компетентностей [4].

Лексична компетентність відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку активного словника в процесі оволодіння молодшим школярем майстерністю слова, формування мовної культури, врахування національно-

культурного компонента у змісті навчання лексикології української мови. Для методики навчання української мови та літератури в початкових класах важливим є теоретико-практичне обґрунтування й пошук ефективних шляхів формування лексичної компетентності молодшого школяра.

За Словником-довідником з української лінгводидактики, компетенція – це суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини; компетентність – це інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання; необхідний комплекс знань, навичок та досвіду, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію; містить знання, уміння і навички, досвід, цінності, ставлення, що можуть цілісно реалізуватися у процесі конкретної навчальної ситуації; очікувані й вимірювані досягнення, що підтверджують здатність (спроможність) виконувати певні дії самостійно після засвоєння програмового матеріалу [60, с. 112].

За визначенням Тлумачного словника сучасної української мови В. Бусела, компетентність є «певною сумою знань особи, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку. Компетентний – це той, хто знає, обізнаний у певній галузі; який має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь. Компетенція – це коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, в яких дана особа має знання, досвід» [13, с. 445].

Як зазначають Г. Калмиков, Л. Калмикова, Н. Харченко, найбільш поширене у вітчизняній науковій літературі визначення компетентності, як «сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності – уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [24, с. 38].

Міжнародний експерт О. Крисан запропонував систему компетентностей на різних рівнях змісту освіти, яку складають;

1) «надпредметні («транс», «міжпредметні») компетентності – вони можуть бути подані у вигляді «парасольки» над усім процесом навчання, саме їх часто називають ключовими, базовими;

2) загальнопредметні компетентності – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета, або освітньої галузі у всіх класах середньої школи;

3) спеціальнопредметні – ті, що їх набуває учень при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання.

Спеціально-предметні компетентності окреслюються для кожного предмета, вони розвиваються для кожного року навчання, ґрунтуючись на загально-предметних компетентностях, і є стадіями, рівнями їх набуття» [2, с. 224].

Сучасні науковці (В. Каліш, А. Мовчун, В. Собко, О. Хома та ін.) розглядають компетентність людини, як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання, які дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати і вирішувати, незалежно від контексту (ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності» [41; 61; 63]. Компетентність, на думку О. Пометун, – це «результативне-діяльнісна характеристика освіти. Нижній поріг, рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату» [52, с. 25].

Трактуючи компетентності, як «діяльнісні характеристики людини», Г. Селевко зауважує, що тому «їхня класифікація, насамперед, має бути адекватною класифікації діяльностей». У загальному плані науковець називає трудову, навчальну, ігрову і комунікативну компетентності. Як психологічна характеристика поняття компетентності містить не тільки когнітивну (знання) й операціонально-технологічну (діяльнісну) складові, а також мотиваційну (емоційну), етичну, соціальну й поведінкову» [57, с. 10].

Сучасними вітчизняними науковцями (Н. Бібік, О. Савченко та ін.) обґрунтовано теорію освітніх компетенцій і компетентностей молодших

школярів [5;55]; методичні аспекти проблеми розкривають у власних публікаціях М. Вашуленко, І. Гудзик, В. Мартиненко, К. Пономарьова [5; 18; 53]; науковці (О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина) здійснили загальний аналіз сутності поняття «компетентність» і порівняльну характеристику ключових компетентностей у європейських освітніх системах [46; 52]; Проблему компетентності на різних рівнях аналізу вирішували С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності); Н. Гавриш (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань); К. Корсак (цивілізаційна компетентність); І. Ящук (життєва компетентність особистості); В. Ковальчук (соціальна компетентність вчителя); О. Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності); А. Михайличенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності) та ін. [2; 15; 46].

Мовленнєву компетенцію Л. Корніяка трактує, як «виявлення уміння використовувати мовні засоби для побудови і розуміння тексту за навчальних умов, що допускають абстрагування від тих чи інших особливостей, обов'язкових для комунікативного застосування мовлення» [32, с. 39]. Лексичну компетентність А. Богуш розглядає, як «один із важливих компонентів мовленнєвої компетенції, що передбачає певний запас слів у межах вікового періоду, адекватне використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів» [8, с. 35].

Таким чином, можна стверджувати дають підстави стверджувати, що до поняття лексичної компетентності необхідно залучити спеціально структуровану систему лексикологічних знань, умінь, навичок і ставлень, які набуває молодший школяр у процесі навчання.

Лексична компетентність є проявом мовленнєвої компетенції у мовленнєвій творчій діяльності, суспільному житті тощо, оскільки зміст поняття «компетентність» містить, крім когнітивного і технологічного, ще й мотиваційний, етичний, поведінковий компоненти.

Такі аспекти створюють базу для формування лексичної компетентності в молодших школярів, яка у майбутньому дасть особистості можливість підвищити рівень культури літературного мовлення.

Проблема формування лексичної компетентності цікавила багатьох науковців – вітчизняних (Е. Белкіна, Л. Бірюк, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Вишник, І. Волощук, Н. Гавриш, О. Дронова, О. Дяченко, О. Матюшкін, Н. Сіранчук, В. Собко та ін.); і зарубіжних (Дж. Гілфорд, Є. Торренс, Д. Рензуллі, Г. Сміт та ін.) [2; 7; 19].

Теоретичними засадами формування лексичної компетентності в учнів початкових класів стали дослідження науковців за напрямками: технології проблемного, розвивального, прямого й опосередкованого навчання в особистісно-орієнтованих моделях взаємодії учасників освітнього процесу (І. Бех, О. Павлик, А. Мельничук) [3; 48]; принципи організації мовленнєвої діяльності (Ф. Сохін, Л. Федоренко) [2; 62].

Проблема формування лексичної компетентності в молодших школярів є складною та багатоаспектною науковою проблемою, тому дослідження присвячені вивченню різних питань:

- вивчення проблем мовної прагматики, аналіз цілей, мотивів, настанов учасників комунікації, які суттєво визначають особливості мовленнєвого продукту (Г. Богданович, А. Вежбицька, І. Голубовська, Л. Мацько та ін.) [2];

- збагачення словникового запасу молодших школярів на різних етапах мовленнєвого розвитку (М. Вашуленко, Н. Голуб, С. Дубовик та ін.) [11; 16];

- культура мовлення (О. Горошкіна, С. Караман, М. Плющ, Л. Попова та ін.) [17; 25];

- психологічні засади розвитку мовлення (М. Жинкін, О. Киричук, І. Синиця) [2; 27];

- функціонування текстів художнього стилю (Л. Бірюк, Л. Варзацька, В. Мельничайко та ін.) [7; 9; 40];

- розробка мовного компонента загальноосвітньої підготовки учнів (О. Біляєв, М. Вашуленко, М. Пентиліук та ін.) [6; 10; 49];

– комунікативний аспект вивчення мови та літератури (Т. Котик, С. Караман, Ю. Макашова та ін.) [25; 34; 39].

Більшість авторів цих досліджень мають спільну позицію щодо необхідності збагачення особистості дитини цінними духовно-художніми враженнями, емоційністю сприйняття навколишнього світу, розвитком її мовлення, творчою самореалізацією.

Питання лексикології стосовно початкової школи розглядали вітчизняні і зарубіжні науковці: лінгвісти (О. Грищенко, С. Єрмоленко, М. Плющ, О. Петрик та ін.) [21; 25; 50]; психологи - методисти (В. Бадер, О. Вишник, Н. Сіранчук та ін.) [1; 14; 58].

На думку Н. Бібік, М. Вашуленко, В. Мартиненко, лексична компетентність, що «полягає в усвідомленому й умотивованому оволодінні лексичними засобами мови й умінні користуватися ними, є одним зі складників мовної компетентності» [5, с. 59].

Як вважає Н. Голуб, лексична компетентність – це знання словникового складу мови, що містить лексичні елементи (фразеологізми, стійкі поєднання, окремі слова); уміння застосовувати ці знання в мовленні; позитивне ставлення до рідної чи іноземної мови [16, с. 2].

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти лексичну компетентність визначають як «знання і здатність використовувати мовний словниковий запас» [19].

За В. Новосоловою, «лексична компетентність передбачає не лише наявність багатого словникового запасу, а й уміння використовувати наявні в активі лексичні елементи в процесі мовлення для вираження своєї позиції й ставлення до сказаного, здатність варіювати лексичними засобами залежно від сфери й ситуації, у яких відбувається комунікативний процес» [45, с. 19].

Під поняттям лексичної компетентності І. Ярема розуміє «здатність індивіда, на основі лексичних знань використовувати мовний словниковий запас, миттєво викликаючи з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовного завдання, доречно вживаючи обрані вирази, приказки,

прислів'я та фразеологічні звороти в межах професійного розвитку, а також забезпечувати підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні та здійснювати постійний контроль процесу лексичного наповнення мовлення» [2, с. 379].

Лексична компетентність, на думку Н. Сіранчук, – це «здатність особистості швидко і якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб із можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру мови); внутрішньо-мовленнєва підготовка людини до комунікативної діяльності» [59, с. 129].

Аналіз наукової літератури дозволяє зазначити, що нині наявні різні підходи до розуміння поняття «лексична компетентність». Означене поняття значно ширше, ніж поняття знання, уміння та навички з лексики, оскільки зосереджує спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири, особистісні якості та ін.) на здатність долати стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації, гнучкість мислення, враховує характер мовленнєвої діяльності – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості.

Лексична компетентність учнів початкових класів є однією з інтегративних якостей особистості учня, яка створює можливість досягати оптимального мовленнєвого результату.

Педагогічні і методичні основи роботи над збагаченням активного словника і розвитку на його засадах навчально-пізнавальної активності молодших школярів розробляли відображено у педагогічній спадщині (Ф. Буслаєв, Я-А. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) [2].

За ствердженням К. Ушинського, дитина, яка «не звикла схоплювати значення слова, неясно розуміє або зовсім не розуміє його справжнього значення і не набула навички розпоряджатися ним вільно в усній і писемній мові, завжди терпітиме від цієї корінної вади при вивченні будь-якого іншого предмета» [2, с. 323].

Закладаючи основи концепції навчання і виховання молодших школярів засобом рідного слова, видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський зазначав, що «чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова» [2, с. 272]. На думку Василя Олександровича, необхідно проводити велику роботу з молодшими школярами щодо збагачення їх словника, оскільки «у величезному мовному запасі вибрати потрібне слово – то велике уміння. Якщо ви користуєтесь словом неточним, то це, власне, те саме, коли б замість відточеного олівця на уроці малювання ви користувалися б цвяхом» [2, с. 278].

Сьогодні вчений М. Вашуленко розкриває методику вивчення елементів лексикології; Н. Сіранчук розкриває шляхи формування лексичної компетентності молодших школярів засобами лексичних вправ; Н. Чепелюк пропонує систему вправ, спрямованих на збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами; [11; 58; 66].

В сучасному освітньому процесі початкової школи відіграють величезну роль інноваційні педагогічні технології, які є певною схемою чи системою дій вчителя і учня, орієнтуючись на яку, ми можемо досягти конкретної мети.

Аналіз наукової літератури свідчить про широке різноманіття визначень поняття «інновація» в науковій літературі. За визначенням І. Підласого, «інновація – це й ідеї, й процеси, й результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи» [51, с. 23].

Це можуть бути вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.

На думку І. Дичківської, інноваційна педагогічна діяльність – це «цілеспрямована діяльність, яка зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів та

одержання нового знання; інноваційна педагогічна технологія – «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [20, с. 218].

Таким чином, основною ознакою інновації є її практична реалізація, результати якої дозволяють судити про ефективність нових ідей, підходів, технологій тощо. Отже, педагогічна технологія представляє собою певну систему способів та прийомів, послідовність виконання яких забезпечує вирішення освітніх та виховних завдань. Зазначимо, що рушійною силою будь-якої інноваційної діяльності є педагог як творча особистість. На думку Т. Качак і Н. Максименко, творчий учитель має «широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, коригувати їх в освітньому процесі, пропонувати нові технології та методи навчання» [26, с. 33].

Можна припустити, що інноваційна педагогічна технологія є ефективним способом організації на сучасному рівні освітнього процесу в початковій школі з метою досягнення певної мети. У своєму конкретному вигляді педагогічна технологія є певною схемою чи системою дій вчителя і учнів, орієнтуючись на яку, ми ставимо собі за мету одержання високого рівня розвитку учнів.

Взагалі, використання інноваційних технологій на уроках української мови та літератури в початкових класах, на нашу думку, сприятиме не тільки особистісному розвитку учнів, а й формуванню у них лексичної компетентності. Адже саме новий підхід у навчанні, не тільки активізує дітей до роботи, а і формує прагнення пізнати невідоме. Освітня система, яка ігноруватиме у своїй діяльності інноваційний чинник, спричинятиме формування особистості, яка заздалегідь відстає в інтелектуальній, духовній та соціальній сфері.

Отже, науковцями виокремлено окремі засоби формування лексичної компетентності молодших школярів. Підкреслено важливість використання на уроках української мови і літературного читання інноваційних технологій для формування лексичної компетентності молодших школярів.

Однак, аналіз літературних джерел засвідчує, що проблема формування лексичної компетентності молодших школярів засобом використання інноваційних технологій на уроках рідної мови та літературного читання ще не знайшла належного висвітлення у науковій літературі і відповідно реалізації у практиці навчально-виховного процесу – вона є багатогранною й потребує різностороннього вивчення.

1.2. Зміст, завдання та психолого-педагогічні особливості формування в учнів початкових класів лексичної компетентності

Лексична компетентність – це здатність індивіда, на основі лексичних знань використовувати мовний словниковий запас, миттєво викликаючи з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовного завдання, доречно вживаючи обрані вирази, приказки, прислів'я та фразеологічні звороти в межах професійного розвитку, а також забезпечувати підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні та здійснювати постійний контроль процесу лексичного наповнення мовлення.

За словами М. Вашуленка, «зробити мовну і мовленнєву теорію функціональною, домогтися усвідомленого застосування учнями мовних і мовленнєвих понять, правил, приписів у навчальних і пізнавальних життєвих ситуаціях спілкування - одне з найважливіших завдань учителя початкових класів у здійсненні ним мовної освіти молодших школярів» [10, с. 116].

Виходячи з цього, ми розглядаємо розвиток лексичної компетенції як поетапне засвоєння лексичних понять у мовній системі, сформованість мовленнєвих лексичних умінь і навичок, здатність застосувати їх у процесі спілкування. Ми розглядаємо лексичну компетенцію не тільки як суму знань, а як таку, що базується на знаннях, цінностях, здібностях, одержаних у процесі засвоєння основ лексикології.

На думку М. Вашуленко, найбільш доцільними у роботі з формування лексичної компетентності молодших школярів є чотири напрями засвоєння учнями лексичних понять:

1) «лексичний аналіз мови художніх текстів: виявлення незнайомих слів і висловів, уточнення відтінків значень окремих слів і висловів; виявлення слів, ужитих у переносному значенні; з'ясування смислових відтінків ужитих у тексті синонімів, антонімів; аналіз інших зображувальних засобів, зокрема порівнянь;

2) пояснення значення слів шляхом використання різних способів: показ предметів чи дій, демонстрація малюнків, слайдів із зображенням предметів, назви яких є новими для молодшого школяра; добір синонімів, антонімів; уведення нового слова до контексту тощо;

3) виконання завдань на добір слів із певним значенням: дібрати з поданого синонімічного ряду потрібні за смислом речення іменники; дібрати прикметники з переносним значенням для опису предметів, характеристики людини, опису її зовнішності, настрою, свого ставлення до події, до товариша тощо;

4) уведення поданих або самостійно дібраних лексем у власне мовлення молодших школярів: складання речень і текстів за опорними словами; заміна слів у реченнях відповідними синонімами чи антонімами; редагування поданих текстів тощо» [10, с. 136].

У світлі нашого дослідження під поняттям «лексична компетентність молодшого школяра» розуміємо здатність учня до мотиваційної, когнітивної, практичної, рефлексивної та поведінкової лексичної діяльності з опорою на наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, адекватне використання лексем, доречне вживання образних висловів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів (Рис. 1.1).

Мотиваційна лексична діяльність охоплює три групи діяльностей: безпосередньо-спонукальна; перспективно-спонукальна; інтелектуально-спонукальна. Основою безпосередньо-спонукальної мотиваційної діяльності

молодших школярів Г. Костюк вважає «емоційні прояви особистості, при цьому, емоції можуть бути як позитивні – виразність, новизна лексичного матеріалу; цікаве викладання лексичного матеріалу, привабливість особистості вчителя; бажання молодшого школяра отримати похвалу за правильно виконане завдання, так й негативні – страх перед вчителем чи батьками, невпевненість у власних знаннях та уміннях, побоювання отримати негативну оцінку, покарання, осуду однокласників тощо» [33, с. 305].

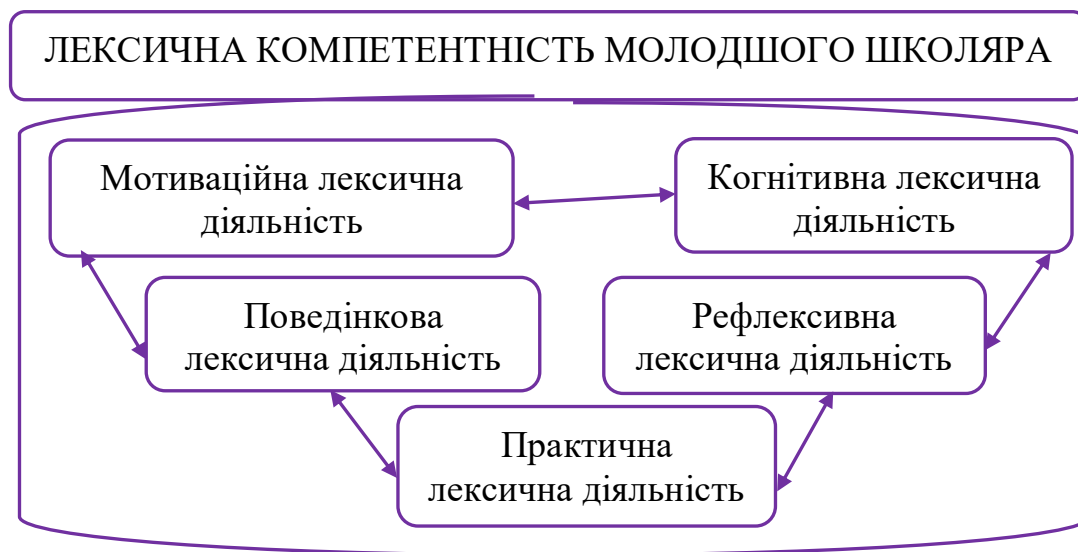

Рис. 1.1. Лексична компетентність молодшого школяра

На розумінні значущості лексичних знань, української мови, літературного читання, як навчальних предметів, на думку О. Киричук, ґрунтується перспективно-спонукальна мотиваційна діяльність молодших школярів, зміст якої полягає «в усвідомленні важливості багатства лексичного запасу й уміння активно та вдало ним користуватись для підвищення якості мовлення особистості та формування комунікативних умінь та навичок; у сподіванні на отримання в перспективі нагороди; у розвитку почуття обов'язку та відповідальності за виконану справу» [27, с. 288].

Інтелектуально-спонукальна мотиваційна діяльність молодших школярів ґрунтується на отриманні задоволення від самого процесу пізнання, інтересі до лексичних знань, допитливості, намаганні розширити свій

культурний рівень, оволодіти лексичними вміннями і навичками, захопленості самим процесом вирішення навчально-пізнавальних завдань.

Як зазначає О. Савченко, когнітивна лексична діяльність молодших школярів здійснюється у трьох напрямках:

1) збагачення словника, що полягає у засвоєнні учнями нових слів та нових (раніше невідомих їм) значень слів, і уточнення словника, що означає поглиблення розуміння вже відомих слів, з'ясування відтінків у значенні між синонімами, добір антонімів, аналіз багатозначності слова;

2) активізація словника, яка потребує використання кожним учнем у мовленні якомога більшої кількості слів, введення слів у речення, засвоєння сполучуваності слів з іншими словами, використання їх у конкретному тексті;

3) вилучення нелітературних слів, які вживаються іноді молодшими школярами, виправлення помилок у наголошуванні та вимовлянні слів [55, с. 414].

Рефлексивна лексична діяльність молодшого школяра спрямована на аналіз учнями явищ власної мовленнєвої діяльності, коректування, вдосконалення власних висловлювань. Серед основних рефлексивних процесів важливими С. Луців вважає: самостійне знаходження своїх лексичних помилок і знаходження лексичних помилок в текстах однокласників, критична самооцінка лексики власного мовлення й оцінка мовлення інших, інтерпретація власного мовлення та інтерпретація інших зразків мовлення [38, с. 479].

Поведінкова лексична діяльність молодшого школяра передбачає: активне користування власним словниковим запасом і дотримання чистоти українського мовлення у спілкуванні з однолітками, вчителями, батьками, колективом; формування здатності долати мовленнєві стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації. Практична лексична діяльність молодшого школяра, на думку Н. Сіранчук, полягає у накопиченні в пам'яті учнів значної кількості слів з усвідомленням усіх відтінків їх значення та

експресивного забарвлення; формування умінь активно користуватися власним словниковим запасом, швидко і точно добирати слова для побудови речень і текстів [59, с. 130].

Таким чином, лексична компетентність молодшого школяра містить у собі спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири тощо), здатність особистості долати стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації, проявляти гнучкість мислення; наявність характерних особистісних рис – самостійності, цілеспрямованості, вольових якостей. Лексична компетентність молодшого школяра – це інтегративна особистісна якість, яка дає змогу свідомо і творчо визначити і здійснювати власне життя, розвивати свою індивідуальність, досягати успішної, оптимальної життєдіяльності.

Як зазначає І. Кучеренко, у практиці роботи початкової школи склалася така поетапність процесу вивчення лексики: пропедевтичний (підготовчий) етап (1-2 класи), спеціальний (3 клас) і аспектний, або етап удосконалення лексикологічних умінь (4 клас) [37, с.182].

Успішність формування лексичної компетентності залежить від рівня сформованості лексичних знань, умінь та навичок, обсягу здобутих і засвоєних знань про лексичну сторону мовлення й динамічної взаємодії цих складників на основі загальної мовної й лексичної усвідомленості.

На думку психологів (І. Бех, О. Киричук), ефективність формування лексичної компетентності залежить від рівня «понятійного й образного мислення, фізіологічною основою якого є умовні рефлекси, що виникають під впливом другої сигнальної системи. Розуміння мовлення зводиться до того, щоб за словами, фразами почутого висловлення в особистості з'явилися відповідні уявлення предметів чи явищ, встановлювались зв'язки нового з уже знайомим та зрозумілим» [3, с. 8].

Формування лексичної компетентності молодшого школяра відбувається на уроках з усіх навчальних предметів, адже збагачення та активізація словникового запасу відбувається протягом кожного уроку.

Значну роль у формуванні лексичних знань та навичок належить урокам української мови і літературного читання.

Серед психологічних чинників, на які спирається методика формування лексичної компетентності молодшого школяра, науковці називають особливості мислення, пам'яті, сприймання, уваги, мотивації. Саме їх має враховувати вчитель початкової школи. Добре відомо, що засвоєння нових слів стимулюється стійкою увагою дітей молодшого шкільного віку, використанням зорової і слухової наочності, тренуванням вербальної (словесної) пам'яті, систематичною роботою, спрямованою на запобігання забуванню слів.

Науковцями (І. Бех, А. Богуш) виділено низку психологічних чинників, що зумовлюють успішне засвоєння лексичної системи мови. Оскільки від розуміння лексичного значення слова залежить глибина усвідомлення прочитаного чи почутого висловлення, необхідний взаємозв'язок мислення і мовлення людини. Маловживані слова стають менш активними і переходять у пасивний словник – такими співвідношеннями й визначається динаміка переходу слів із пасивного словника в активний й – навпаки [3; 8].

Задум є важливим компонентом висловлювання – він регулює відбір змісту, слів, синтаксичних конструкцій, засобів виразності усного мовлення тощо (Рис. 1.2).

Рис. 1.2. Психологічні чинники успішного засвоєння лексичної системи мови

Враховуючи психологічні особливості розвитку особистості молодшого школяра, вчені-психологи надають корисні поради щодо

формування лексичної компетентності учнів на уроках української мови та літературного читання в початкових класах.

За ствердженням М. Жинкіна, «будь-яке слово вводиться в пам'ять за допомогою проговорювання спочатку вголос, потім –подумки», оскільки механізм підготовки усного повідомлення передбачає попереднє його промовляння в різних варіантах, тоді відбір слів не становитиме труднощів. Він легко здійснюється в ті стислі терміни, які відведені для усного мовлення... Слід оживити адекватні слова і потурбуватися про синонімічні варіанти» [2, с. 115].

Основними напрямками у роботі над вивченням лексичних понять, за визначенням М. Вашуленка, є:

1) «лексичний аналіз мови художніх текстів: виявлення незнайомих слів і висловів, уточнення відтінків значень окремих слів і висловів; виявлення слів, ужитих у переносному значенні; з'ясування смислових відтінків ужитих у тексті синонімів, антонімів; аналіз інших зображувальних засобів, зокрема порівнянь.

2) пояснення значення слів шляхом використання різних способів: показ предмета чи дії, демонстрація малюнка, слайда із зображенням предметів, назви яких є новими для дитини, добір синонімів, антонімів, уведення нового слова до контексту тощо» [11, с. 14].

Передумовою успішної роботи з формування лексичної компетентності молодших школярів та розвитку їх мовленнєвих умінь, на думку В. Каліш, В. Собко, є «поступове виховання уваги до значення слів і висловів та доречного їх використання. На уроках літературного читання в початкових класах лексична робота проводиться у двох аспектах:

1) учні отримують наукові відомості з лексикології (знайомляться зі словом, його прямим та переносним значенням);

2) на основі отриманих знань учні збагачують свій словниковий запас, у них виробляються навички свідомого користування конкретним словом» [23, с. 30].

Молодші школярі на уроках літературного читання, як вважає В. Науменко, повинні навчитися помічати особливості авторського вибору слів, засобів вираження емоцій, почуттів, ставлення до зображуваних подій, вчинків героїв, оскільки усвідомлення ролі засобів виразності у літературному творі сприяє формуванню уміння сприймати й відтворювати в уяві створені письменником картини життя, розуміти позицію автора твору, що своєю чергою сприяє проникненню в емоційну сферу твору [43].

Будь-яку роботу на уроках літературного читання ми повинні проводити з урахуванням вимог навчальної програми. Оскільки в експериментально-практичній частині нашого дослідження, як обстежувані, фігурують учні 3 класу і місцем експерименту обрано уроки літературного читання, здійснено аналіз змісту навчального матеріалу та державні вимоги до навчальних досягнень учнів 3 класу.

Для формування лексичної компетентності відводиться змістова лінія «Досвід читацької діяльності», а саме її складова «Засоби художньої виразності, емоційне-оцінне ставлення до змісту прочитаного (прослуханого) твору» (Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Державні вимоги до навчальних досягнень учнів (літературне читання 3 клас) за змістовними лініями лексичної компетентності [22]

Критерії	Показники
Роль засобів художньої виразності у фольклорних і художніх літературних творах письменників	Знаходить у тексті порівняння, епітети, метафори (без вживання терміну); пояснює їхнє смислове значення та роль у тексті фольклорного чи художнього твору.
Переносне значення слів	Знаходить у тексті слова, що мають переносне значення; пояснює їхнє значення на прикладах.
Настрій твору і засоби художньої виразності	Називає, які почуття викликають у читача використані автором засоби художньої виразності; встановлює зв'язок між засобами художньої виразності і настроєм твору.
Слова в тексті для зображення кольорів, форм, звуків природи	Знаходить у тексті слова для зображення кольорів, форм, звуків природи; пояснює їх значення; висловлює думку про

	почуття, які викликає картина, створена за допомогою цих слів.
Засоби художньої виразності та настроїв читача твору	Використовує у власному мовленні (переказі, словесній картині, розповіді) засоби художньої виразності; висловлює оцінні судження естетичного характеру про описи у літературному творі; своє враження, ставлення до прочитаного.

Таким чином, спираючись на державні вимоги до навчальних досягнень учнів 3 класу у літературному читанні за змістовними лініями лексичної компетентності «Досвід читацької діяльності» та її складової «Засоби художньої виразності, емоційне-оцінне ставлення до змісту прочитаного (прослуханого) твору», ми повинні формувати у молодших школярів уявлення про слово, як засіб створення художнього образу.

З метою теоретичного обґрунтування практичного процесу формування лексичної компетентності учнів 3 класу на уроках літературного читання, необхідно проаналізувати підручники, зокрема, порівняємо розділ за фольклорною тематикою у підручниках: О. Савченко («З чистого джерела народної творчості») і В. Науменко («З народного джерела») (Табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз завдань на формування лексичної компетентності учнів у підручниках з літературного читання (3 клас) [44; 56]

Характеристики	Підручник О. Савченко	Підручник В. Науменко
Умовні позначення	«Дізнайся значення слів».	«Запам'ятай прислів'я, зверни увагу на незвичайні слова й вислови».
Словникова робота	Після тексту (в кінці).	Протягом читання тексту.
Нові слова (лексика), що вивчаються на уроках	Старшина, починок, ле-міш, веретенце, кужілочка, стодола, буйний, дошкулити, пуд, ринутися, баркас, фелюга, нівроку, волати, оповісник, праліс,	Нива, яр, борозна, косовиця, копа, хорт, тростина, свита, каптур.

	капосний.	
Тлумачення слів	За словником. За похідним. За контекстом.	За словником. За контекстом.
Завдання для формування лексичної компетентності	Добір слів близьких за значенням; стисла розповідь за ілюстраціями.	Доведення власної думки; добір слів для характеристики дійових осіб.

В підручнику «Літературне читання» О. Савченко у казці «Кирило Кожум'яка» тлумачення нових слів «пуд», «леміш», «старшина» подається після тексту казки; зазначається авторське тлумачення слова; ставиться наголос у слові – для формування правильної дикції. Завдання для формування лексичної компетентності, зокрема, для збагачення та уточнення словника: дібрати синоніми до слів «поцупить», «злинув», «благайте». У казці «Кривенька качечка», автор підручника, пропонує для кращого розуміння незрозумілих, нових слів розглядати його похідне. (починочок – від починок; веретенце – від веретено; кужілочка – від кужілка), після чого надається визначення за словником. Для активізації словника пропонується завдання підготувати стислу розповідь за ілюстраціями В. Мельниченко [56].

Під час вивчення розділу «З чистого джерела народної мудрості», молодші школярі збагачують словник новими словами: стодола, буйний, дошкулити, ринутися, баркас, фелюга, нівроку, волати, оповісник, праліс, капосний. Автор використовує тлумачення слів за словником, за похідним словом, ставить наголос та орієнтує учнів на розуміння слова, залежно від контексту. До кожного літературного твору пропонується перелік запитань, на які діти повинні відповісти орієнтуючись на сам текст. Це сприяє активізації словника, вилучення нелітературних слів під час виправлення вчителем.

У підручнику «Літературне читання» В. Науменко замість умовного позначення «Дізнайся значення слів», пропонується «Запам'ятай прислів'я,

зверни увагу на незвичайні слова й вислови» – крім нових слів, автор звертає увагу учнів на незрозумілі для них сполучення слів, певні вислови.

У казці «Їжак та заєць», виокремлюються нові незрозумілі для учнів слова «нива», «борозна», які розтлумачуються протягом читання, коли вони з'являються у тексті. Для активізації словника під час аналізу казки учні повинні пояснити не тільки значення слова «сердешний», а визначити ставлення, що приховане за цим словом. Учням запропоновано багато завдань на доведення своєї думки, наприклад, учні повинні довести, що твори «Їжак та Заєць» і «Лисиця та Рак» є казками про тварин», або щодо казки «Про Оха-Чудотвора» пропонується довести, яким є Ох героєм – позитивним чи негативним. До казки «Як серед птахів виникла дружба», учням пропонується дібрати перелік слів, якими можна охарактеризувати Фазана і Ворону. Виконуючи таке завдання, учні активізують словниковий запас, намагаючись згадати якомога більше слів для характеристики героїв. Протягом вивчення матеріалу розділу «З народного джерела», молодші школярі знайомляться і вміють розтлумачити слова (косовиця, копа, яр, хорт, свита, каптур, тростина), які активно не використовуються в роботі над текстом [44].

За результатами проведеного аналізу, можна прийти до висновку, що у підручниках по-різному визначаються способи тлумачення слів та збагачення словникового запасу молодших школярів, зміст підручників значно відрізняється, але сьогодні кожна початкова школа має право самостійно обрати той чи інший підручник. Тому вчителі початкових класів розуміють, що обидва підручники «Літературне читання», й О. Савченко, й В. Науменко, є певним підґрунтям для формування лексичної компетентності молодших школярів, однак обмежуватися лише ними неможливо.

Державні вимоги орієнтують нас на те, щоб ми формували в учнів уявлення про слово, як засіб створення художнього образу. Під час навчального процесу, учні повинні навчитися помічати особливості

авторського вибору слів, засобів вираження емоцій, почуттів, ставлення до зображуваних подій, вчинків героїв.

1.3. Застосування інноваційних технологій як засобу формування в учнів 3 класу лексичної компетентності

Становлення нової системи дошкільної освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір потребує суттєвих змін інноваційного спрямування у формуванні лексичної компетентності молодшого школяра. Особливість тенденції до застосування освітніх інновацій в початковій школі полягає у реальній варіативності, пошуку нових підходів до формування лексичної компетентності учнів на уроках української мови та літературного читання, як невід'ємної ознаки демократизації та гуманізації початкової освіти.

Перед педагогами нової української школи постає завдання забезпечити всебічний розвиток особистості учня. Завдання формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання передбачає: «удосконалення уміння читати українською мовою правильно, свідомо, виразно; забезпечення активного засвоєння української лексики, розвиток усного зв'язного мовлення; ознайомлення з українською художньою літературою, фольклором, формування кола читання, естетичного літературного смаку; виховання мовленнєвої та читацької культури» [22].

Духовне призначення формування лексичної компетентності молодших школярів А. Богуш вбачає у «формуванні національних і загальнолюдських цінностей, у внеску в розумовий, мовленнєвий, комунікативний розвиток учня, становлення його моральних рис, у виховання всебічно, гармонійне розвиненої людини». Розв'язування завдань щодо формування, збагачення, активізації лексики молодшого школяра, на думку О. Когут, «потребує використання в освітньому процесі початкової школи інноваційних методів і прийомів лексичної роботи» [8; 28].

Як зазначає Н. Сіранчук, формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів – одне з основних завдань вчителя сучасної початкової школи. Робота над вивченням лексики в школі спрямована на «збагачення активного словника учнів, формування мовно-мовленнєвої компетентності, вироблення навичок свідомого оволодіння новими словами, уточнення значення і сфери вживання відомих слів» [58, с. 4].

Лінгводидактичною основою організації роботи над формуванням словникового запасу учнів є лексикологія, яку у чинних підручниках з української мови (3 клас) виділено в самостійний розділ. Як вважають дослідники (М. Наумчук, Т. Онопрієнко та ін.) «розширенню й активізації словника учнів, розвитку їхнього мислення сприяють спостереження за багатозначністю слів (омонімів, синонімів), що полягає у забезпеченні успішного оволодіння кожним із визначених умінь й, тим самим, підвищенні рівня мовленнєвої культури молодших школярів» [47, с. 12].

Робота над вивченням лексичного матеріалу в початковій школі, на думку В. Бадер, має велике загальноосвітнє і практичне значення – «розширює знання учнів про мову, знайомить з одиницею мови – словом, є головним джерелом збагачення словника дітей, оскільки через інтерес до лексики виховується інтерес до мови в цілому» [1, с. 36].

Як вважає С. Мунтян, «робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку української мови та літературного читання в початкових класах» [42, с. 3]. Адже набуті в початкових класах особистісні якості, зокрема пов'язані з вивченням української мови та розвитком мовлення, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання і розвитку молодших школярів, а й значною мірою формують лексичну компетентність учнів.

Реалізація формування лексичної компетентності учнів в освітньому процесі початкової школи може здійснюватися за такої організації уроку

української мови та літературного читання, якою передбачено якомога активніша участь самих учнів в освітньому процесі – таку організацію лексичної діяльності молодших школярів забезпечує урок з використанням інноваційних технологій. За висловом І. Дичківської, інновація це «певне нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях». Поняття «інновація» розглядається у різних наукових вимірах (Рис. 1.3).

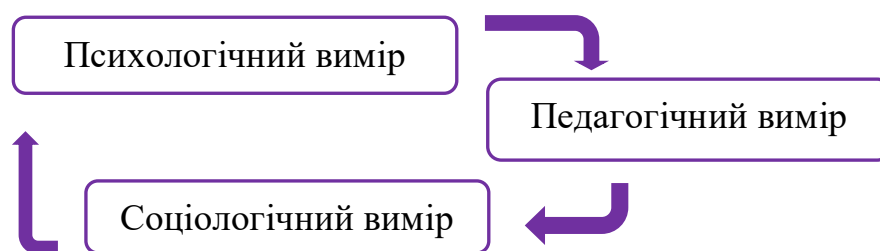

Рис. 1.3. Співвідношення визначення поняття «інновації» у різних наукових вимірах [20]

Співвідношення вивчення поняття «інновація» в різних наукових областях рівне, проте різне за значенням:

– у психологічному виміру інновація розуміється, як впровадження різноманітних нововведень, які породжують певні значимі зміни в соціальній практиці;

– у педагогічному виміру те ж поняття передбачає «використання вже відомого, але зовсім в інших цілях» – це може бути впровадження нових ідей чи технологій з метою зміни педагогічної системи та переведення її на якісно новий рівень функціонування;

– у соціологічному вимірі інновація розуміється, як «зміна чогось у суспільстві, його структурах і підструктурах, що розрахована на певний ефект», інновація передбачає «запровадження нових форм організації праці й управління» [20, с. 95].

Сутність інтерактивного навчання науковці (Т. Качак, С. Копелюк, Н. Максименко та ін.) вбачають у тому, що освітній процес відбувається за

умови «постійної активної взаємодії всіх учнів і базується на співпраці, взаємонавчанні «вчитель-учень», «учень-учень», при цьому вчитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання» [31; 36].

Для формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання у практиці початкової школи широко використовуються інтерактивні технології та інші цікаві форми організації і проведення уроків, а також добір такого змісту навчального матеріалу, який забезпечить його новизну, створить емоційну, «живу» атмосферу на уроці; сприятиме збагаченню, активізації словника учнів.

Інтерактивні технології навчання, які застосовують в початковій школі, як вважають О. Пометун і Л. Піроженко, можна розподілити на чотири групи: «парне навчання (учень-вчитель, учень-учень); фронтальне навчання; навчання у грі; навчання у дискусії» [52, с. 37].

Організація уроку із застосуванням інтерактивних технологій навчання потребує виконання певних вимог: створення та постійне підтримування на уроці доброзичливої атмосфери в колективі; попереднє вступне заняття, на якому зрозуміло пояснити зміст інтерактивного навчання; складення, опрацювання і забезпечення кожного учня правилами роботи на інтерактивному уроці для вклеювання в зошит (Рис. 1.4).

Рис. 1.4. Правила роботи на інтерактивному уроці

Завдання вчителя нової української школи щодо формування лексичної компетентності молодшого школяра на уроках літературного читання, на думку О. Комар, полягає у створенні «оптимальних умов для формування та всебічного розвитку особистості промовця, читача, який в процесі мовленнєвої та читацької діяльності засвоює інтелектуальні техніки, лексичну культуру, поглиблює знання з теми, яка його зацікавила; аналізує власне мовлення, помилки та набуває лексичних умінь та навичок» [30, с. 5].

Для правильної організації формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання Л. Хоменко радить вчителю «враховувати специфіку художнього твору, психологічні основи процесу читання на різних етапах навчання, особливості сприйняття і засвоєння змісту художнього твору» [64, с. 5].

Наведемо приклади застосування деяких інтерактивних технологій на уроці літературного читання для пояснення змісту та ефективності формування читацької компетентності молодших школярів (Табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Інтерактивні технології для формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання

№	Інтерактивна технологія	Характеристика
1	Робота в парах	Робота в парах дає учням час подумати, обмінятися ідеями з партнером й лише потім висловлювати власні думки під час обговорення літературного твору.
2	Робота в малих групах (команда)	Мета: вирішення складних проблемних ситуацій, що по-требують колективного розуму, набуття навичок у спілкуванні, співпраці, застосовуючи наступні технології: Діалог, Синтез думок, Коло ідей, Пошук інформації, Спільний проект, Акваріум.
5	Мікрофон	Доцільно використовувати під час обговорення літературного твору – у молодших школярів є можливість по черзі висловити власну думку щодо прочитаного. Робота за такою організацією формує в учнів вміння вільного обґрунтованого висловлювання – лаконічного і швидкого. Учні почувують себе впевнено, адже відповіді не коментуються та не

		оцінюються.
6	Дискусія	Надає чудову нагоду виявити різні позиції з певної проб-леми чи суперечливого питання. Для того, щоб дискусія була відвертою, необхідно створити атмосферу довіри та взаємоповаги. В учнів бажано виробити правила куль-тури мовлення та ведення дискусії.
7	Займи позицію	Технологія демонструє різноманіття поглядів – після опа-нування учнями інформацією й усвідомлення ними мо-жливості протилежних позицій щодо їх вирішення. Як проблему, використовувати дві протилежні думки, які не мають правильної відповіді.
8	Коло ідей	Кожен учень залучений до обговорення проблеми, що надає змогу молодшим школярам свідомо й глибоко засвоїти художній твір – сприйняти, зрозуміти мету, про-пустити літературний твір через розум і через серце.
	Розігрування ситуації за ролями	Мета методу – визначити власне ставлення до героїв лі-тературного твору, конкретної ситуації або проблеми, набути мовленнєвого досвіду через гру.
	Мозковий штурм	Широко використовується для вироблення кількох поглядів на проблему чи літературний образ – це спо-нукає молодших школярів проявляти уяву та творчість, вільно, точно, літературно висловлювати власну думку, власне враження від казки чи оповідання, власне ставлення до героїв.

Для більшої ефективності уроків української мови, на думку вчителів початкових класів, необхідно використовувати інтерактивні технології, які передбачають варіативність побудови лексичної діяльності, застосування емоційне привабливих елементів (Табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Інтерактивні методи і прийоми для формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках української мови

№	Інтерактивні технології	Зміст
1	2	3
1	Робота в малих групах (Парна робота), Групова	Дає змогу учням набути навичок, необхідних для збагачення словника, спілкування та співпраці. Дуже ефективна на уроках української мови, учні із задоволенням перевіряють знання правил одне у одного, у процесі роботи в учнів з'являється живий дух суперництва, кожна група прагне виконати завдання

	робота	краще. Робота в парі допомагає учням навзаєм слідкувати за помилками у мовленні, відчуті особисті можливості та зміцнити їх.
2	Стимуляційні ігри	Створення вчителем ситуації, де учні копіюють у спрощеному вигляді процеси, які відбуваються в реальному житті. Під час таких ігор йдеться не про акторську гру, а про вмiле висловлення власної думки, застосовуючи правильну українську лексику.
3	Незакінчені речення	Технологія дає змогу молодшому школяреві долати стереотипи, відпрацювати уміння висловлюватися коротко, по суті й переконливо.
4	Акваріум	Передбачає розподіл учнів на 4 групи для опрацювання тексту. Одна група сідає в центрі, отримує листа із ситуацією і завдання, після чого починається обго-ворення. Завдання групи: у процесі обговорення дійти спільного рішення і довести його до учасників інших груп, які спостерігають за обговоренням, не втручаю-чись. Після оголошення групою рішення вчитель пропонує учасникам інших груп висловитися (чи по-годжуються вони з рішенням, чи достатня аргумен-тованість, найбільш переконливий і найбільш сумнів-ний аргументи). Далі місце у центрі класу займає наступна група, яка обговорює іншу проблему.

В описі ключових змін до оновлених програм початкової школи, опублікованих на сайті Міністерства освіти і науки України, надано практичні рекомендації вчителям початкової школи щодо методики організації інтерактивного навчання: «проблемне формулювання теми уроку; організація освітнього простору, який би спонукав до діалогу, спілкування; мотиваційна готовність учнів та педагогів до спільних зусиль в процесі спілкування; створення спеціальних ситуацій, що спонукають до інтеграції зусиль для розв'язання поставленого завдання; вироблення і прийняття правил навчальної співпраці для учнів і вчителя; використання «підтримуючих» прийомів спілкування, доброзичливі інтонації, уміння ставити конструктивні питання тощо; оптимізація системи оцінки процесу й

результатів спільної діяльності; розвиток міжгрупових і міжособистісних стосунків аналізу та самоаналізу» [22].

На кожному з етапів інтерактивного уроку І. Кузьма і О. Янкович рекомендують використовувати різноманітні інтерактивні технології та вправи (Рис. 1.5).

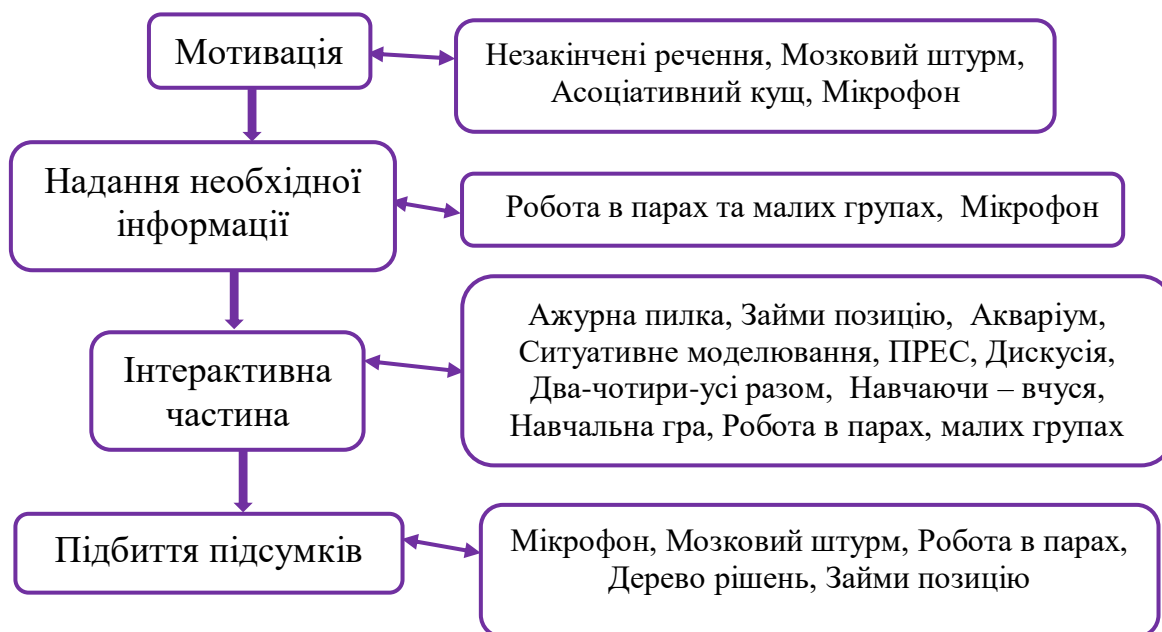

Рис. 1.5. Рекомендовані для використання інтерактивні технології на певних етапах інтерактивного уроку [36, с. 160]

Враховуючи вікові особливості молодших школярів, науковці (В. Бадер, Я. Кодлюк та ін.) пропонують, як засіб формування лексичної компетентності в учнів, застосовувати на уроках української мови і літературного читання інноваційні ігрові технології, пояснюючи це тим, що «у ході гри молодші школярі виконують лексично-мовленнєві завдання уроку, спрямовані на підвищення мовної активності; збагачення та активізацію словника, соціально-культурний розвиток особистості, невимушено – граючись» [1; 55].

Застосування ігрових технологій на уроках в початковій школі є дієвим інструментарієм кожного вчителя, тому що інноваційні ігрові технології відіграють велику роль та надають ефект в процесі розвитку лексичної,

мовленнєвої, читацької та комунікативної компетентності молодших школярів. Як вважає О. Киричук, «у грі існує суб'єктивна свобода для дитини: мають змогу самостійно (без допомоги дорослих) розподіляти ролі, контролювати один одного, стежити за точністю виконання того чи іншого завдання – тут дитина виконує роль, яку взяла на себе, враховуючи свій досвід» [27, с. 289].

Однією з ефективних інноваційних ігрових технологій для формування лексичної компетентності молодших школярів, яку доцільно використовувати на уроках української мови та літературного читання, є квест-технологія. Методологічною основою квесту є активне навчання, що створює передумови для перетворення нової інформації, яку одержують діти, у нові знання, які вони можуть використовувати. Характерними особливостями квесту, що відрізняють його від інших технологій Ю. Макашова вважає такі:

- 1) заздалегідь визначаються ресурси, в яких є інформація, необхідна для розв'язання;
- 2) квест однозначно вказує порядок дій, який має виконати учень для одержання необхідного результату;
- 3) обов'язковою складовою цієї технології є перелік тих знань, умінь і навичок, яких можуть набути учні, виконавши даний квест;
- 4) точно визначені критерії оцінки виконаних завдань. [39, с. 67].

Серед інноваційних технологій для формування лексичної компетентності молодших школярів доцільними, на нашу думку, будуть для використання на уроках української мови та літературного читання наступні: технологія диференційованого навчання; технологія інтегрованого навчання, технологія критичного мислення, ТРВЗ та інші.

За технологією диференційованого навчання, вчитель на уроці може групувати учнів за однією певною ознакою: розділити учнів на тих, у кого великий словниковий запас, середній і малий та, відповідно до цього,

підбирати лексичний матеріал до кожної групи з метою розширення словникового запасу учнів.

Формування лексичної компетентності учнів передбачає збагачення словникового запасу і розвиток мовлення учнів, становлення культурного мовця, який вміло використовує у мовленні синоніми, епітети, ідіоми, прислів'я, приказки тощо. Прикладом використання інтегрованого навчання на уроці літературного читання є під час визначення лексичного значення конкретного слова (для повноцінного його розуміння) вчитель пропонує провідніяти його за відмінками.

Технологія критичного мислення пропонує велику кількість стратегій критичного мислення – ми виділимо ті стратегії, які можна використати при формуванні лексичної компетентності.

Як вважає Л. Чемоніна, впровадження методів критичного мислення на уроках української мови – це «передумова активної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота, яка пробуджує інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів» [65, с. 137].

З метою формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання використовують різні стратегії критичного мислення (Табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Стратегії критичного мислення для формування лексичної компетентності молодших школярів

Стратегії	Характеристика
Передбачення	Учні отримують частину інформації і висловлюють власні припущення про те, чого ще не знають. Передбачення застосовують для аналізу літературного твору, тексту. Вчитель зачитує самостійно першу частину і запитує в учнів про можливий подальший розвиток сюжету.
Коло Венна	За допомогою стратегії можна порівнювати літературних героїв, слова. На уроках УМ порівнюють іменник і прикметник, словосполучення і речення. Коло Венна допомагає учням з різних боків розглядати поня-

	ття, знаходити відмінності між ними.
Кінострічка видінь	Із запропонованих слів треба скласти зв'язний текст. Використовується на мотиваційному етапі перед вивченням творів, а потім порівняти з текстом автора, використавши ті ж самі слова.
Сенкан (Сенквейн)	Незвичайний вірш, написаний за певними правилами: 1 рядок. поняття, якому присвячений вірш (іменник). 2. два прикметники, що визначають іменник, описують ва-ше уявлення про нього. 3. три дієслова, що показують, «що робить» поняття, що з ним відбувається. 4. фраза з 4х слів, що передає ваше ставлення до поняття. 5. 1-2 слова, через які висловлюють свої почуття, асоціації, пов'язані з даним поняттям.
Асоціації	Базується на використанні власного дос-віду учнів; проводиться індивідуально і фронтально; застосовується під час мотивації і актуалізації знань для встановлення асоціативних зв'язків між фактами, поняттями, явищами, ідеями. Залежно від мети, змісту має декілька форм проведення.

На нашу думку, застосування розглянутих інноваційних технологій на уроках української мови та літературного читання в початкових класах є ефективними засобами формування лексичної і мовленнєвої компетентності молодших школярів, оскільки моделює життєві ситуації; використання інноваційних ігрових і інтерактивних технологій сприяє засвоєнню учнями лексичних знань, навичок і умінь, виробленню культури мови.

Висновки до першого розділу

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми з'ясовано, що поняття «лексична компетентність молодшого школяра» значно ширше за поняття «знання», «уміння» та «навички» з лексики оскільки поєднує у собі гнучкість мислення, її здатність долати стереотипи та передбачати мовленнєві ситуації.

З'ясовано, що формування лексичної компетентності відбувається майже на всіх предметах в початковій школі. Значну роль у формуванні лексичних знань та навичок ми відводимо урокам української мови та літературного читання.

Здійснено аналіз 2 підручників з літературного читання для 3 класу, результати якого привели до висновку, що підручники містять певне підґрунтя для формування лексичної компетентності молодших школярів; автори пропонують різні способи тлумачення слів та збагачення словникового запасу учнів, які можна використовувати в освітньому процесі.

Застосовуючи на уроках української мови та літературного читання інноваційні технології, як засіб формування лексичної компетентності молодших школярів, вчитель початкових класів ставить перспективну мету: підготувати учня не до окремого уроку «на завтра», а підготувати його до самостійного життя, тобто виявити потенціал учнів, створити умови для розвитку мовленнєве та комунікативне розвиненої особистості, мовлення якої є грамотним, яскравим та логічне точним, яка вміє формувати власну думку, здатна самостійно займатися власною освітою і спілкуватися з людьми.

Сьогодні вчитель початкової школи повинен не тільки давати знання, уміння, навички, а, в першу чергу створювати передумови для розвитку учня як гармонійної особистості, спроможної успішно навчатися в основній школі і володіти багатством, яскравістю та неповторною красою української лексики, володіти не тільки знаннями, а й вміти ясно висловити власну думку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ 3 КЛАСУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Визначення критеріїв, показників та вивчення рівнів лексичної компетентності в учнів 3 класу сучасної початкової школи

Мета експериментального дослідження полягає у перевірці ефективності застосування на уроках літературного читання інноваційних технологій як засобу формування лексичної компетентності молодших школярів.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань дослідження:

– визначення вихідних рівнів сформованості лексичної компетентності учнів експериментальної групи до формувального впливу (констатувальний етап);

– на основі обґрунтованих в теоретичному розділі магістерської роботи методів і прийомів інноваційної технології спроектувати і реалізувати діяльність учнів експериментальної групи на уроках літературного читання, яка передбачає формування лексичної компетентності учнів засобами інноваційних технологій (формувальний етап);

– визначити рівні сформованості лексичної компетентності учнів після формувального впливу (контрольний етап).

Експериментальна база дослідження: 3-А клас і 3-Б клас Бандичівської гімназії Вінницької області. У дослідженні взяли участь 48 учнів молодшого шкільного віку, 60 батьків, 4 вчителі, які мають педагогічний стаж понад 15 років, практичний психолог, директор гімназії.

Дослідження здійснювалося поетапно протягом 2023-2024 навчального року: констатувальний етап (вересень 2023); формувальний (вересень 2023-квітень 2024); контрольний етап (травень 2024).

Завдання констатувального етапу дослідження: вивчити державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи в галузі української мови та літературного читання; розробити, науково обґрунтувати та узгодити з вчителями специфікацію тестових завдань за обраними діагностичними методиками; провести тестування за розробленими тестовими завданнями; проаналізувати результати спостереження та анкетування вчителів та результати тестування учнів, зробити висновки.

Для з'ясування сутності лексичної компетентності та її вимірів у контексті дослідження було проаналізовано: наукову літературу з досліджуваної проблеми; досвід міжнародних порівняльних досліджень, спрямованих на оцінювання навчальних досягнень із української мови і літературного читання учнів початкових класів; основні положення Державного стандарту початкової освіти [22]; підручники й посібники з української мови та літературного читання, чинні вітчизняні навчальні програми курсу української мови та літературного читання для 3-го класу початкової школи [44; 56].

З метою виявлення рівнів сформованості лексичної компетентності учнів третіх класів Бандичівської гімназії Вінницької області було проведено тестування, яке складалося з 9 завдань за рекомендаціями методик: Бібік Н. Нова українська школа: поради для вчителя [4]; Корніяк О. Діагностика мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів: тести; «Вимірювання навчальних досягнень школярів» [22]; 3) Равен Дж. «Педагогічне тестування» [54] та інших методик для визначення рівнів сформованості лексичної компетентності учнів 3-х класів.

Відповідно до зазначених критеріїв розроблено комплекс завдань, які допомогли нам визначити наявний рівень лексичної компетентності кожного учня. Вивчивши розділ «З народного джерела», учням пропонується виконати певні завдання на картках. Базовими текстами були казки різних народів: «Їжак та заєць» «Сильний лев і маленьке мишеня» «Чарівний

каптур». «Як серед птахів виникла дружба», «Синя свита навиворіт пошита» «Лисиця і рак» «Про Оха-Чудотворця» (Додаток А).

Завдання тестування.

1. Назви риси характеру їжачка та зайця із казки «Їжак та заєць».
2. Назви риси характеру лева та мишеняти із казки «Сильний лев і маленьке мишеня».
3. Поясни значення таких слів: Косовиця (з казки «Лисиця і рак»). Яр (з казки «Про Оха-Чудотворця»). Склади з кожним словом одне речення.
4. Поясни значення таких слів: Нива (з казки «Їжак та заєць»). Свита (з казки «Синя свита навиворіт пошита»). Склади з кожним словом одне речення.
5. Добери синоніми до слова «сердешний» із казки «Їжак та заєць».
6. Добери синоніми до слова «каптур» із казки «Чарівний каптур».
7. Зазначте основну думку казок «Сильний лев і маленьке мишеня» і «Їжак та заєць» авторським висловлюванням.
8. Напишіть інший кінець казки «Чарівний каптур», що могло статися з чоловіком після того, як він отримав в подарунок каптур?
9. Напишіть інший кінець казки «Як серед птахів виникла дружба», як птахи вирішили випробувати дружбу Фазана і Ворона, що після цього могло статися?

Розроблені завдання, не є єдиним критерієм за яким ми визначали сформований рівень лексичної компетентності. Важливу роль відіграло спостереження за діяльністю учнів на уроках літературного читання та української мови протягом формувального етапу дослідження. Ми могли оцінювати: культуру мовлення учнів, вміння будувати усне зв'язне висловлювання, вміння аргументувати свої думки та характеризувати персонажів твору, працювати з текстом.

Тестування здійснювалося з використанням комплексу діагностичних методів (усне опитування, письмові завдання, бесіди, розв'язання задач, ребусів, тестів, проблемних ситуацій та ін.) і визначало рівень знань і умінь учнів щодо одиниць мови: «Слово», «Речення», «Текст».

Беручи за основу державні вимоги до навчальних досягнень, зазначені в навчальній програмі та вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів визначено критерії, які будуть визначати сформованість лексичної компетентності у молодших школярів:

- певний лексичний запас; уміння засвоєння нових, невідомих раніше слів чи нових значень відомих слів; зіставлення близьких або протилежних за значенням слів, засвоєння багатозначних та емоційне забарвлених слів; використовувати основні способи тлумачення лексичного значення слова;

- визначення лексичного значення слова; уміння знаходити слова з переносним значенням у тексті, порівнювати пряме і переносне значення слів, визначати основу перенесення значення за схожістю; використання порівняння, протиставлення у власному мовленні; уміння добирати до слова споріднені слова; використовувати твірне слово, для тлумачення похідного;

- уміння знаходити у тексті та добирати до поданого слова-синоніми, слова-антоніми та використовувати їх у власному мовленні; обирати з низки синонімів та антонімів відповідний для конкретної мовленнєвої ситуації; уміння знаходити у тексті та добирати до поданого слова-омоніми, слова-пароніми та розрізняти значення слів-омонімів шляхом складання словосполучень або речень; правильно вживати частотні слова-пароніми у власному мовленні;

- перенесення якомога більшої кількості слів із пасивного словника в активний; уміння користуватися лексикою; уміння добирати потрібні слова, вислови, прислів'я, приказки, слова з переносним значенням, знаходити у тексті та використовувати у мовленні художні засоби виразності відповідно до контексту.

Згідно з вимогами Державного стандарту початкової освіти визначено 4 рівні сформованості лексичної компетентності учнів 3-х класів: початковий, середній, достатній, високий (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості лексичної компетентності

Рівень	Характеристика
Початковий	Усвідомлює окремі фрагменти змісту твору, частково виконує завдання лише зі значною допомогою вчителя; припускає численних мовних та мовленнєвих помилок; частково розуміє значення окремих слів, словосполучень, речень у тексті; не може самостійно дібрати синоніми, антоніми та аналізувати слова з переносним значенням; наявний обмежений словниковий запас; припускається помилок у наголошуванні та вимовлянні слів.
Середній	Виконує завдання за змістом твору, називає окремих персонажів, дає відповіді на запитання за змістом тексту лише з допомогою вчителя; висловлює (без аргументації) найпростіші оцінювальні судження щодо поведінки, вчинків персонажів («хороший», «поганий»); з допомогою вчителя усвідомлює роль окремих яскравих, образних висловів в тексті; виконує словесний опис, придумування творів за аналогією з прочитаним; іноді припускається мовних та мовленнєвих помилок.
Достатній	Переважно самостійно виконує завдання за текстом, усвідомлює фактичний зміст, визначає та називає персонажів твору; знаходить у тексті засоби художньої виразності, хоч і неповно розуміє їх функції у творі; висловлює власне ставлення до подій, вчинків персонажів, припускаючись неточностей у формулюванні найпростіших оцінювальних суджень; знаходить у тексті слова, що мають переносне значення, не завжди може їх пояснити на прикладах; вміє знаходити у тексті порівняння, добирати синоніми, скла-дати міні-твори (загадки, лічилки, казки тощо).
Високий	Правильно виконує завдання за текстом; висловлює оцінювальні судження щодо поведінки і вчинків героїв з використанням відповідної оцінної лексики, аргументує відповіді з посиланням на текст; висловлює та аргументує власне ставлення до подій й до змісту твору загалом, вдало використовує авторські засоби художньої виразності; зна-ходить в текстах порівняння, епітети, слова з переносним значенням; придумує порівняння, добирає синоніми, анто-німи, пояснює слова з переносним значенням на конкре-тних прикладах; складає міні-твори: лічилки, казки, вірши-ки; придумує продовження прочитаних творів; застосовує набуті знання та уміння у практичній лексичній діяльності.

Результати проведеного тестування учнів 3-А і 3-Б класів Бандичівської гімназії Вінницької області зведено у таблиці Д2.1 і Д2.2 (Додаток А).

Здійснено кількісний аналіз проведеного тестування з метою визначення рівнів сформованості лексичної компетентності учнів обох третіх класів (Табл. 2.3).

Таблиця 2.3
Кількісний аналіз результатів констатувального тестування учнів обох класів

Рівень \ Клас	Усього учнів	Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Початковий рівень	
		учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%
3-А	24	3	12,5	5	20,8	10	41,7	6	25
3-Б	24	4	16,7	5	20,8	10	41,7	5	20,8

Геометричну інтерпретацію кількісного аналізу результатів констатувального тестування учнів обох класів надано у порівняльній діаграмі (Рис. 2.1).

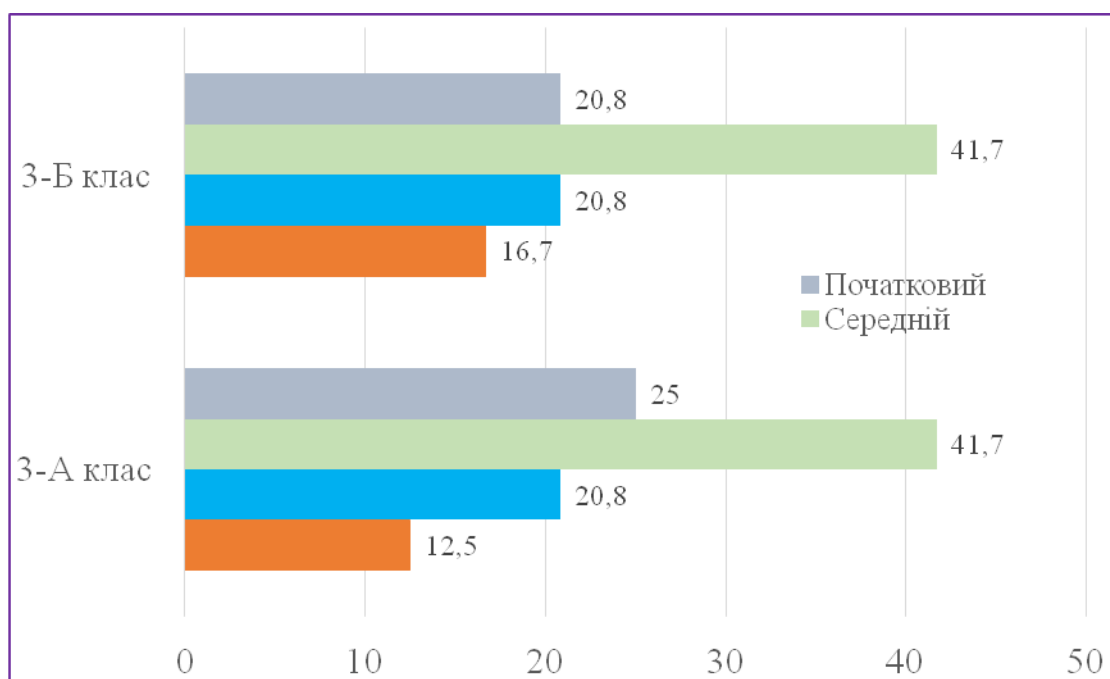

Рис. 2.1. Порівняльна діаграма результатів констатувального тестування учнів обох класів

Кількісний аналіз констатувальних зрізів демонструє за всіма критеріями переважно середній (41,7%) і низький рівень (25% і 20,8%) сформованості лексичної компетентності в учнів обох класів; достатній рівень в учнів обох класів однаковий (20,8%), високий – в учнів 3-Б класу більше (16,7% і 12,5%), а початковий – нижче ніж в учнів 3-А класу (20,8% і 25%).

Якісний аналіз результатів проведеного тестування свідчить про наступне.

Констатувальний зріз виявив, що учням важко було впоратися із завданнями, де потрібно знайти слова, ужиті у переносному значенні, але легко виконувалися завдання, в яких потрібно було до цих слів дібрати синоніми і антоніми. Найбільші труднощі викликало запитання «Скільки значень може мати слово? Підкресліть найбільш точну відповідь». Тестування показало, що найкраще учні засвоюють зовнішні ознаки речення: «перше слово в реченні пишемо з великої літери» і «в кінці речення ставиться крапка, знак запитання або знак оклику». На запитання «Чим відрізняється речення від тексту?» дали правильну відповідь «Текст складається з кількох речень» лише 60% учнів; а неправильний варіант відповіді «Текст великий, а речення маленьке» обрали 40% учнів; правильно дібрали заголовок до тексту 57% учнів.

Загалом можна констатувати слабкі знання учнів щодо основних мовленнєво-знавчих понять слово, речення, текст, відсутність цілої низки мовленнєвих умінь і свідомої діяльності стосовно розв'язання мовленнєвих завдань. Викликають труднощі завдання, у яких потрібно визначити тип тексту й обґрунтувати власний вибір.

Для визначення факторів, що впливають на рівень навчальних досягнень досліджуваних учнів, було проведено анкетування. За даними опитування було виявлено, що на рівень сформованості в учнів лексичної компетентності та знань з української мови та літературного читання

впливають такі фактори: рівень освіти та педагогічний стаж вчителя; методична підготовка; мотивація учнів до навчання; підхід до організації роботи на уроці; використання інноваційних технологій та вибір підручників.

В анкетуванні взяли участь 4 вчителі Бандичівської гімназії Вінницької області. Усі вчителі (100%) мають вищу освіту, 75% вчителів мають педагогічний стаж понад 15 років; 25% – це вчителі з педагогічним стажем від 5 до 9 років.

Вчителі недостатньо усвідомлюють важливість рефлексії учнів на уроці: 50% опитаних учителів часто закінчують урок рефлексією діяльності учнів; 25% – іноді; 25% – ніколи. Застосовують інноваційні технології на уроках літературного читання іноді 75% опитаних учителів. Більшість опитаних вчителів привчає учнів заучувати алгоритм дій для правильного виконання завдань на уроці. Близько 75% опитаних вчителів іноді просять учнів самостійно скласти завдання, аналогічне вже виконаному; 25% опитаних часто застосовують прийом створення ситуацій самостійного вибору учнями завдання із запропонованих. Лише 25% опитаних вчителів цілком задоволені результатами навчальної діяльності своїх учнів, 75% – задоволені частково.

Професійний рівень вчителя залежить від його підготовки як до окремого уроку, так і до всієї педагогічної діяльності в цілому. За результатами констатувального етапу дослідження загальний рівень сформованості в досліджуваних учнів лексичної компетентності не відповідає суспільним вимогам.

Для проведення формувального етапу дослідження ефективності застосування інноваційних технологій, як засобу формування лексичної компетентності молодших школярів, 3-А клас обрано експериментальним класом, в учнів якого виявлено показники сформованості лексичної компетентності гірші за аналогічні показники в учнів 3-Б класу; 3-Б обрано контрольним класом, де процес формування лексичної компетентності в учнів здійснюватиметься традиційними засобами.

2.2. Впровадження в освітній процес 3 класу методики застосування інноваційних технологій як засобу формування в учнів лексичної компетентності

Методика передбачає створення наступних педагогічних умов: змістове і методичне забезпечення формування лексичної компетентності учнів; систематичне застосування на уроках літературного читання інноваційних технологій, спрямованих на формування лексичної компетентності учнів експериментального класу; методична підготовка педагогів до формування лексичної компетентності у молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Методика формування лексичної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій передбачає систематичне використання на уроках літературного читання в експериментальному класі інноваційних технологій – стратегій критичного мислення, інтерактивних методів та прийомів (Парна робота, Групова робота, «Коло вибору», «Діаграма Вена»; «Кубик Блума», Сенкан, «Асоціація», «Мікрофон», Метод «фантастичних проблем», Читання анаграм, Бліц-турнір, конкурси та ін.); дидактичних інноваційних ігор та вправ («Утвори пару» «Упізнай автора», «Хто краще?», «З'єднай частину прислів'їв», «Знайди відповідність», «Розгадай зашифрований вислів», «Додай слово», «Уяви себе», «Віршування», «Переплутанка», «Вузлики» та ін.) з метою формування лексичної компетентності учнів.

Методика полягає у складній взаємодії і взаємовпливові найбільш вагомих складових організацій освітньої діяльності, які спрямовані на формування лексичної компетентності учнів у наступних напрямках:

- 1) збагачення словника учнів новими словами і розширення його новими значеннями уже відомих лексем;
- 2) уточнення словника, яке передбачає роботу над паронімами, синонімами, антонімами, омонімами; засвоєння багатозначності, лексичної сполучуваності слів, зокрема, у фразеологічних одиницях;

3) активізація словника – переведення слів із пасивного словникового запасу учнів у активний;

4) витіснення із вживання нелітературних слів, переведення їх із активу в пасив.

Для проведення формувального етапу експерименту розроблено комплекс уроків літературного читання, мета яких передбачала систематичне використання інноваційних технологій для формування лексичної компетентності учнів експериментального класу за кожним напрямом словникової роботи, визначеним методикою.

У процесі уроку за бірманською казкою «Як серед птахів виникла дружба» ми проводили роботу з активізації словника шляхом переведення слів з пасивного в активний словниковий запас учнів. З метою уточнення словника, яке передбачає роботу над паронімами, синонімами, антонімами, омонімами; засвоєння багатозначності, лексичної сполучуваності слів, зокрема, у фразеологічних одиницях учні виконували завдання, що полягало у доборі синонімів до слів: жалюгідним (нікчемним), сперечатись (сваритись) перевірити (випробувати). У процесі інтерактивної гри «Віднови прислів'я» учні засвоювали багатозначність, лексичну сполучуваність слів, знайдених у тексті казки прислів'їв (таблиця).

Дружба та братство	– що дерево без коріння.
Чоловік без друга	– найбільше багатство.
Нових друзів май	– велика туга.
Людина без друзів	– й я скажу тобі, хто ти.
Скажи мені, хто твій друг	– старих не забувай.
Без вірного друга	– що їжа без солі.

В ігровій формі учні вивчали значення слів з тексту казки, які важко вимовляються (сваритися, честь, ставленням, дедалі, вражені, зацікавлено, нікчемним, випробувати, міцнішала, задоволений); читали з початку односкладове слово, потім – 2-, 3-, 4-рискладові, 5-тискладові, добираючи до них синоніми, антоніми (Додаток В).

На збагачення словника учнів новими словами і розширення його новими значеннями уже відомих лексем була спрямована робота майже на усіх уроках літературного читання. Так, на уроці присвяченому творчості Л. Глібова «Без труда нема плода» у ході вивчення байки «Коник-Стрибунець», за допомогою інтерактивних методів та прийомів (групова, парна робота) учні ЕК поповнили словниковий запас: новими словами – химерний (фантастичний), вдатний (вмілий), досхочу (багато), гопак (народний танець); фразеологізмами – пахуча трава (всіяна квітами з тонким ароматом), розкошував (вів багате, розкішне життя), не вгаваючи, співав (не перестаючи), непереливки тому (скрутно, дуже погано) тощо (Додаток В).

Занурюючись у чудовий світ творчості видатного українського байкаря Леоніда Глібова, учні значно збагатили словниковий запас, надбали лексичних знань та умінь.

Ознайомлюючи учнів експериментального класу з оповіданнями В. Сухомлинського «Іменний обід» та «По волосинці», для формування в учнів лексичної компетентності, ми використовували на уроці «Людина починається з добра»: інноваційні технології («Коло вибору», «Діаграма Вена»; «Кубик Блума», Сенкан, Групова, парна робота); ігри («Утвори пару» «Упізнай автора»), Метод фантастичних проблем; український фольклор, творчість В. Сухомлинського та ін.

З метою уточнення словника, яке передбачає роботу над синонімами, антонімами, омонімами; засвоєння багатозначності, лексичної сполучуваності слів, зокрема, у фразеологічних одиницях ми застосовували роботу в парах у завданні створення Сенкану. Завданнями були: для 1 групи – скласти вірш-Сенкан «ДОБРО».; для 2 групи – скласти вірш-сенкан «Милосердя».

Сенкан «Добро».

1. Добро.
2. (прикметник) Щире, світле, чуйне, корисне.
3. (дієслово) Радуює, допомагає, веселить, втішає.

4. (речення) За добро добром платять.
5. (значення слова). Добро – вчинок, який приносить людям користь.
Сенкан «Милосердя».
1. Милосердя.
2. (прикметник) Добре, співчутливе, чуйне, безкорисливе, турботливе.
3. (дієслово) Підтримує, співчуває, втішає, виховує, рятує.
4. (речення) Милосердя - здатність відгукнутися на чужий біль.
5. (синонім) Милосердя - співчуття.

Виконуючи завдання, учні розуміли значення слова «добро» та інших слів; вчилися розпізнавати та використовувати синоніми, антоніми; складати речення, застосовуючи епітети, порівняння – ми формували в учнів показники лексичної компетентності.

У ході гри «Утвори пару» ми формували в учнів уміння розпізнавати та використовувати у власному мовленні лексичну сполучуваність слів у фразеологічних одиницях шляхом ознайомлення з прислів'ями за темою уроку. Вчитель повідомляє, що український народ склав дуже багато прислів'їв про доброту і пропонує учням склавши фрагменти, зачитати й пояснити отримані прислів'я: Краще добро робити, ніж гарно говорити. Злий не вірить, що є добрі люди. Добре треба шукати, а зло саме прийде. Не одяг красить людину, а добрі діла. Де є добрі люди, там біди не буде. Доброго тримайся, поганого цурайся. Добро довго пам'ятається, а зло ще довше. Хто людям добра бажає, той і собі має. З ким поведешся, того й наберешся. Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає.

Далі вчитель пропонує учням обрати з «Кола вчинків доброї людини» вибрати найбільш вподобаний вчинок доброї людини і пояснити власний вибір. Учні виконують завдання, застосовуючи плакат «Які вчинки робить добра людина»: Дбає про рідних і близьких людей. Пробачає давні образи. Усміхається. Піклується про довілля. Допомагає старшим та слабшим. Не є жадібною. Не заздрить.

За допомогою технології «Кубик Блума» учні після читання оповідання «По волосинці» називали головних героїв оповідання, пояснювали їх вчинки, пропонували тому чи іншому персонажеві варіанти вчинків, придумували іншу кінцівку оповідання тощо; з використанням Методу «фантастичних проблем» – фантазували за допомогою питань: Що було б, якби всі люди стали безсердечними? Якби зникли безсердечні люди? Що ми можемо для цього зробити? За допомогою діаграми Вена учні знаходили спільне і відмінне між оповіданнями «Іменний обід» та «По волосинці». На етапі рефлексії вчитель разом з учнями прийшли до висновку, що «серця наповнилися добротою, милосердям, співчуттям. Зернятка доброти посіяні у серці протягом уроку, проросли і перетворилися на квіти» (Додаток В).

Опрацювання та обговорення прочитаного тексту за допомогою Парної роботи сприяє формуванню уміння учнів обмінюватися думками, ставити різні типи запитань як до тексту, так й до аудиторії з приводу прочитаного. Роль вчителя при цьому полягає у тому, щоб скерувати взаємодію учнів, запропонувати їм вектор роботи над словником, чітко окреслити контекст обговорення прочитаного, порадити, як дійти спільного рішення чи побудувати конструктивний діалог.

Таким чином в ігровій формі ми формуємо лексичну компетентність молодших школярів, а саме: розуміння значення слів, їх багатозначності, активізація словника, переведення слів із пасивного словникового запасу учнів в активний, витіснення із вживання нелітературних слів тощо.

Під час проведення уроку літературного читання «Від слова до книги» з метою формування лексичної компетентності в учнів експериментального класу ми використовували інноваційні технології: «Асоціація», «Мікрофон», робота в парі, робота в групі, ігри («Хто краще?», «З'єднай частину прислів'їв», «Знайди відповідність», «Розгадай зашифрований вислів», «Додай слово», «Уяви себе», «Віршування»), інтегрована вправа «Буквена арифметика», аналітико-синтетичні та творчі вправи; конкурс на кращу

розповідь про свою улюблену книгу, бліц-турнір «Чи уважний ти читач», конкурс на кращу розповідь, мотиваційна загадка, тест закритого типу.

Так, під час проведення Бліц-турніру «Чи уважно ти читав», відповідаючи на конкурсні запитання, учні експериментального класу демонстрували чималу ерудицію та багатий словниковий запас: Пращури (Первісні люди), скорописець (Людина яка переписувала книги), Перший винахід пращурів (винайдення мови), Яка сталася подія далі? (винайшли письмо), За зразком азбуки якого народу слов'яни склали свою? (греків), Князь, при якому було створено першу бібліотеку (Ярослав), У якому вірші «Сонце перегортає сторінки й світло вливає в літери»? («Соняшник»), З чим зустрівся у книжці Дороговказ? (з мовою), Хто показав світові мову простого народу України? (Т. Шевченко).

Протягом уроку учні складали віршик з поданих слів (книжка-мишка, гризти-їсти, читає-знає, вчить-жить. учу-мовчу), змагались у конкурсі знавців прислів'їв (Птицю пізнати по пір'ю, а ... (людину по мові). Більше діла – ... (менше слів). Слово – не горобець, ... (вилетить, не спіймаєш). Гостре словечко, ... (коле сердечко). Книга – не пряник, а ... (дітей до себе манить). Слово до слова - ... (зложиться мова).

За результатами проведеного уроку літературного читання в учнів експериментального класу виявлено знання значення слів, знання та використання у власному мовленні та практичному житті фразеологізмів, синонімів, виразних засобів мовлення, прислів'їв, загадок тощо; багатий лексичний запас (Додаток В).

Заслуговує на увагу урок літературного читання «Про що розповіли незабудки», спрямований на формування лексичної компетентності в процесі вдосконалення різних технік читання прозових творів, насичених діалогами; вироблення навички використовувати у мовленні нові слова, виразні засоби – епітети, порівняння, метафори тощо, розпізнавати переносний сенс слова, чому сприяє використання інноваційних інтерактивних ігор та вправ («Переплутанка», Читання анаграм, «Вузлики»

тощо). У ході оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів («Мозкова атака», «Очікування») учні оголошують свої очікування від уроку, починаючи фразою «Я очікую...».

Під час опрацювання казки за допомогою вправи «Мікрофон» підготовлений учень-«казкар» сідає перед імпровізованим телевізійним екраном і за сигналом «Прямий ефір!» ставить з метою перевірки первинного сприймання тексту запитання. Формування в учнів розуміння змісту слів ми застосовували вибіркоче читання, опитуючи учнів щодо змісту слів з різних фрагментів тексту. Крім того на уроці застосовували вправи «Доповни речення», швидке читання зашифрованих речень, «Криголам», читання в особах, під час якого застосовано інтерактивну вправу робота у групах (Додаток В).

Виконуючи педагогічну умову методики формування лексичної компетентності молодших школярів засобами використання інноваційних технологій на уроках літературного читання – методична підготовка педагогів до формування лексичної компетентності у молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, з вчителями експериментального класу та іншими вчителями початкових класів проводились семінари, круглі столи, майстер-класи. Дуже плідним для вчителів Бандичівської гімназії Вінницької області став проведений майстер-клас «Використання інноваційних технологій для формування лексичної компетентності учнів 3 класу на уроках літературного читання» (за оповіданням В. Сухомлинського «Дівчинка і ромашка» (Додаток В).

Спостерігаючи за учнями експериментального класу наприкінці формувального етапу дослідження, ми відмічали значні зміни на краще у сформованості їх лексичної компетентності: значне збагачення словника новими словами та розширення його новими значеннями уже відомих учням слів; уточнення словника – учні знаходять у тексті та застосовують у практичному власному мовленні пароніми, синоніми, антоніми, омоніми; учні розуміють багатозначність слів, їх лексичну сполучуваність, зокрема, у

фразеологічних одиницях українського фольклору (прислів'я, скоромовки, байки, казки тощо); помітна активізація словника учнів, у мовленні учнів ЕК зникли із вживання нелітературні слова – переведено їх із активного у пасивний словник.

Отже, можна зробити висновок про покращення в учнів експериментального класу показників сформованості лексичної компетентності.

Завдання Нової української школи – формування у школярів не лише знання, уміння та навички, а й багатофункціональні, надпредметні, базові компетентності, однією з яких є лексична компетентність. Сучасна початкова школа є школою, в якій буде приємно навчатись й яка надаватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті.

Формування мовця і читача, розвиток лексичної і читацької компетентності молодшого школяра є актуальною педагогічною проблемою сучасної початкової школи, оскільки в умовах розвитку інформаційних технологій помітним є згасання інтересу учнів до мови, мовлення і художнього слова, що негативно позначається на їхньому подальшому житті.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Метою контрольного етапу дослідження було визначення результативності методики формування лексичної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій на уроках літературного читання в експериментальному класі. З цією метою було проведено контрольне тестування учнів експериментального і контрольного класів, яке здійснювалося за тими ж методиками, й результати оцінювалися за тими ж критеріями, що й на констатувальному етапі дослідження. Результати контрольного тестування учнів експериментального і контрольного класів зведено у таблиці Д2.5-Д2.6 (Додаток Б). Показники рівнів сформованості лексичної компетентності учнів обох класів за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту відображені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Показники рівнів сформованості лексичної компетентності учнів обох класів (за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту)

Класи	Зрізи	Рівні							
		високий		достатній		середній		початковий	
		учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%
ЕК	початковий	3	12,5	5	20,8	10	41,7	6	25
	прикінцевий	6	25	8	33,3	8	33,3	2	8,4
КК	початковий	4	16,7	5	20,8	10	41,7	5	20,8
	прикінцевий	4	16,7	6	25	10	41,6	4	16,7

За даними таблиці 2.7 побудовано: порівняльну діаграму рівнів сформованості лексичної компетентності учнів експериментального та контрольного класів за результатами прикінцевого зрізу експерименту (Рис. 2.2); діаграму динаміки сформованості лексичної компетентності учнів експериментального класу протягом дослідження (Рис. 2.3).

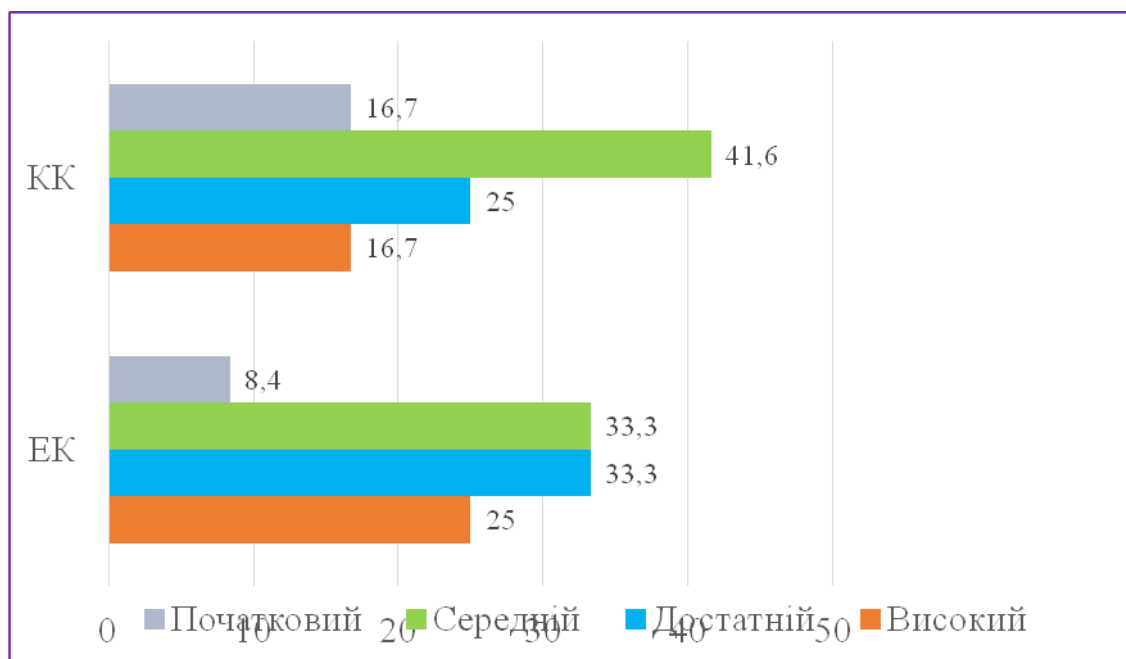

Рис. 2.2. Порівняльна діаграма рівнів сформованості лексичної компетентності учнів ЕК КК за результатами прикінцевого зрізу експерименту

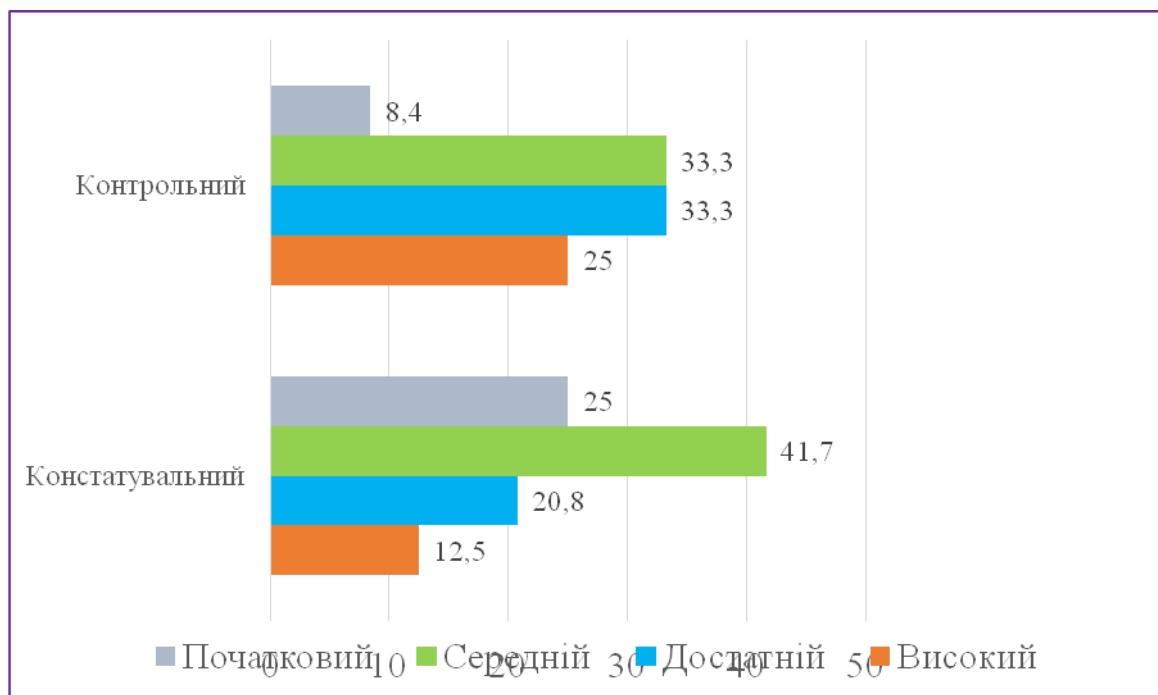

Рис. 2.3. Динаміка сформованості лексичної компетентності учнів експериментального класу протягом дослідження

Висновки до другого розділу

Показники рівнів сформованості лексичної компетентності учнів обох класів за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту свідчать про переважно високий та достатній рівень сформованості лексичної компетентності учнів експериментального класу: високий рівень сформованості лексичної компетентності учнів експериментального класу виріс у 2 рази (12,5% до 25%); показники високого рівня учнів експериментального класу (25%) перевищують аналогічні (що протягом дослідження не змінилися) показники учнів контрольного класу у 1,5 рази (25% до 16,7%); показники достатнього рівня в учнів експериментального класу збільшилися у 1,6 рази (20,8% до 33,3%); показники середнього рівня в учнів ЕК зменшилися (41,7% до 33,3%), показники учнів КК позostалися незмінними (41,7%); початковий рівень сформованості лексичної компетентності в учнів експериментального класу знизився протягом

дослідження майже у 3 рази (8,4% до 25%) й менші за аналогічні показники учнів контрольного класу у 2 рази (8,4% до 16,7%).

Спостереження за учнями експериментального класу, кількісний аналіз результатів проведеного дослідження свідчать про зміни на краще у становленні лексичне розвиненої мовної особистості в учнів експериментального класу, які здатні розуміти зміст і головну думку текстів казок, оповідань, розуміють значення слів, знаходять у тексті та використовують у власному мовленні синоніми, антоніми, омоніми та пароніми. Протягом експерименту значно збагатився словниковий запас учнів ЕК – молодші школярі охоче обговорюють прочитані літературні твори, аналізують текст, використовують у мовленні епітети, порівняння відповідно до орфоепічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної української мови, вміють будувати повноцінні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття.

Таким чином, кількісний та якісний аналіз результатів контрольного тестування молодших школярів демонструє значні позитивні зміни у сформованості лексичної компетентності учнів експериментального класу, що надає можливість зробити висновки про ефективність запропонованої системи роботи з формування лексичної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій на уроках літературного читання та української мови.

За результатами спостережень за роботою вчителів експериментального класу можна зробити висновок, що значно змінилися усвідомлення ними цілей і завдань формування лексичної компетентності молодших школярів; вчителями вироблено вміння творчо та науково обґрунтовано підходити до вирішення педагогічних проблем, застосовуючи інноваційні технології в процесі формування у молодших школярів лексичної компетентності.

ВИСНОВКИ

Проведена дослідно-експериментальна робота з проблеми формування лексичної компетентності молодших школярів засобом інноваційних технологій та її результати дозволяють зробити наступні висновки.

1. Проблема формування лексичної компетентності у молодших школярів широко репрезентована у спадщині видатних вітчизняних та зарубіжних вчених – педагогів, психологів та діячів освіти, у наукових доробках сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників і практиків. На основі аналізу наукової літератури з'ясовано, що існують різні шляхи вирішення досліджуваної проблеми, однак автори єдині у погляді на формування комунікативної компетентності молодших школярів як умови всебічного і гармонійного розвитку особистості молодшого школяра.

2. В магістерській роботі теоретично обґрунтовано важливість формування лексичної компетентності молодших школярів і уточнено основні поняття: «компетентність», «лексична компетентність».

З'ясовано, що поняття «лексична компетентність молодшого школяра» значно ширше за поняття «знання», «уміння» та «навички» з лексики оскільки поєднує у собі гнучкість мислення, її здатність долати стереотипи та передбачати мовленнєві ситуації. Формування лексичної компетентності у молодших школярів відбувається на уроках з усіх предметів в початковій школі, однак, значна роль у формуванні лексичних знань та навичок відводиться урокам української мови та літературного читання.

Здійснено аналіз 2 підручників з літературного читання для 3 класу, результати якого привели до висновку, що підручники містять певне підґрунтя для формування лексичної компетентності молодших школярів; автори пропонують різні способи тлумачення слів та збагачення словникового запасу учнів, які можна використовувати в освітньому процесі.

Лексична компетентність молодшого школяра є результатом: 1) систематизованої навчальної діяльності через активне оволодіння системою

лексичних знань; 2) здатності використовувати лексичні знання та уміння з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності.

3. Робота над вивченням лексичного матеріалу в початкових класах має велике загальноосвітнє і практичне значення. Вивчення його розширює знання учнів про мову, одиниці мови – слово, речення, текст. Головним джерелом збагачення словника молодших школярів є слово. Вивчення лексики розвиває увагу учнів до значення й уживання слів у власному мовленні, виховує потребу у доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови. Саме через інтерес до лексики виховується інтерес до мови в цілому. Державні вимоги орієнтують нас на те, щоб ми формували в учнів уявлення про слово, як засіб створення художнього образу. Під час навчального процесу, учні повинні навчитися помічати особливості авторського вибору слів, засобів вираження емоцій, почуттів, ставлення до зображуваних подій, вчинків героїв.

Узагальнено форми, методи і засоби формування лексичної компетентності молодших школярів: враховуючи вікові і психологічні особливості розвитку молодших школярів, з метою формування лексичної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання та української мови ефективними засобами визначено інноваційні ігрові технології.

4. Розроблено методику формування лексичної компетентності учнів 3 класу засобом інноваційних технологій. Методика полягає у складній взаємодії і взаємовпливові найбільш вагомих складових організацій освітньої діяльності, які спрямовані на формування лексичної компетентності учнів у наступних напрямках: 1) збагачення словника учнів новими словами і розширення його новими значеннями уже відомих лексем; 2) уточнення словника, яке передбачає роботу над паронімами, синонімами, антонімами, омонімами; засвоєння багатозначності, лексичної сполучуваності слів, зокрема, у фразеологічних одиницях; 3) активізація словника – переведення

слів із пасивного словникового запасу учнів у активний; 4) витіснення із вживання нелітературних слів, переведення їх із активу в пасив.

Методика передбачає створення наступних педагогічних умов: змістове і методичне забезпечення формування лексичної компетентності учнів; систематичне застосування на уроках літературного читання інноваційних технологій, спрямованих на формування лексичної компетентності учнів експериментального класу; методична підготовка педагогів до формування лексичної компетентності у молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

На уроках літературного читання в експериментальному класі систематично застосовувались інноваційні технології – стратегії критичного мислення, інтерактивні методи та прийоми (Парна робота, Групова робота, «Коло вибору», «Діаграма Вена»; «Кубик Блума», Сенкан, «Асоціація», «Мікрофон», Метод «фантастичних проблем», Читання анаграм, Бліц-турнір, конкурси та ін.); дидактичні інноваційні, інтерактивні ігри та вправи («Утвори пару» «Упізнай автора», «Хто краще?», «З'єднай частину прислів'їв», «Знайди відповідність», «Розгадай зашифрований вислів», «Додай слово», «Уяви себе», «Віршування», «Переплутанка», «Вузлики» та ін.), як засоби формування лексичної компетентності молодших школярів.

5. Для проведення експериментальної частини дослідження розроблено методику вивчення рівнів сформованості лексичної компетентності учнів 3-х класів Бандичівської гімназії Вінницької області до і після формувального впливу.

За результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту показники рівнів сформованості лексичної компетентності учнів обох класів свідчать про переважно високий та достатній рівень сформованості лексичної компетентності учнів експериментального класу: високий рівень сформованості лексичної компетентності учнів ЕК виріс у 2 рази (12,5% до 25%) і перевищують аналогічні (що протягом дослідження не змінилися) показники учнів КК у 1,5 рази (25% до 16,7%); показники достатнього рівня в

учнів ЕК збільшилися у 1,6 рази (20,8% до 33,3%); показники середнього рівня в учнів ЕК зменшилися (41,7% до 33,3%), проте показники учнів КК позostалися незмінними (41,7%); початковий рівень сформованості лексичної компетентності в учнів ЕК знизився протягом дослідження майже у 3 рази (8,4% до 25%), що менше за аналогічні показники учнів КК у 2 рази (8,4% до 16,7%).

Якісний аналіз демонструє значні зміни на краще у становленні лексичне розвиненої мовної особистості в учнів експериментального класу: учні здатні розуміти зміст і головну думку текстів літературних художніх творів, розуміють значення слів, знаходять у тексті та використовують у власному мовленні синоніми, антоніми, омоніми та пароніми. У мовленні учні ЕК використовують епітети, порівняння відповідно до орфоепічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної української мови, вміють будувати повноцінні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття.

За результатами спостережень за роботою вчителів експериментального класу можна зробити висновок, що значно змінилися усвідомлення ними цілей і завдань формування лексичної компетентності молодших школярів; вчителями вироблено вміння творчо та науково обґрунтовано підходити до вирішення педагогічних проблем, застосовуючи інноваційні технології в процесі формування у молодших школярів лексичної компетентності.

Отже, результати проведеного дослідження надають можливість зробити висновки про ефективність запропонованої методики з формування лексичної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій на уроках літературного читання у 3 класі.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Проте отримані нами результати є вагомим внеском у становленні практики формування лексичної компетентності молодших школярів засобами інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. 1-4 класи: навч. посібник. Донецьк: Донбас, 2013. 140 с.
2. Березівська Л. Першоджерела педагогіки: хрестоматія. Київ: Науковий світ, 2013. 418 с.
3. Бех І. Вивчення особистості молодшого школяра. *Початкова школа*. 2013. №3. С. 6-10.
4. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ.: Плеяди, 2017. 206 с.
5. Бібік Н., Вашуленко М., Мартиненко В. та ін. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ.: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
6. Біляєв О. Спостереження над мовою як метод навчання. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 3. С. 2–5.
7. Бірюк Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів: лінгводидактичні основи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. № 42. 2015. С. 156-162.
8. Богуш А. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Науковий вісник Південноукраїнського ПУ*. 2015. № 4-5. С. 35-40.
9. Варзацька Л. Формування загальнонавчальних умінь як засіб досягнення цілей компетентнісної мовної освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського НУ ім. Л. Українки. Педагогічні науки*. Луцьк, 2014. № 6. С. 4-12.
10. Вашуленко М. Українська мова і мовлення в початковій школі. Київ: Освіта, 2018. 400 с.
11. Вашуленко М., Дубовик С. Робота над власним висловлюванням на уроках української мови. *Початкова школа*. 2017. № 10. С. 10-16.

12. Вашуленко О. Мовленнєва складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра. *Початкова школа*. 2011. № 12. С. 16–21.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київкк.: Ірпінь, 2004. 1440 с.
14. Вишник О. Формування мовної особистості молодших школярів на засадах взаємодії різних видів мовленнєвої діяльності. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Випуск LI. 2014. С. 140-145.
15. Гавриш Н. Пізнавальні діалоги з молодшими школярами. *Початкова школа*. 2015. №1. С. 11-15.
16. Голуб Н. Методичні рекомендації щодо навчання української мови в умовах компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 9. С. 2–7.
17. Горошкіна О., Попова Л. Сучасний урок української мови: від планування до проведення. Харків: Основа, 2010. С. 63-72.
18. Гудзик І. Компетентнісно орієнтоване навчання мови у початкових класах. Харків: Школа, 2016. 39 с.
19. Давидов В., Дубровіна І., Зацепін В. та ін. Молодший шкільний вік як особливий вік у житті дитини (Дж. Гілфорд, Я-А. Коменський, О. Крисан, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж. Піаже, Д. Рензулі, Ж-Ж. Руссо, Г. Сміт, Е. Торренс та ін.): хрестоматія. Харків: Школа, 2014. С. 18-124.
20. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник. Київ.: Академвидав, 2012. 352 с.
21. Єрмоленко С. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці. *Початкова школа*. 2013. № 6. С 33-37.
22. Збірник нормативних документів. Серія «Початкова освіта». (Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 3-4 класи, Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти, Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, Концепція нової української школи та ін.). Київ.: ОСВІТА-ЦЕНТР, 2021. 480 с.

23. Каліш В., Собко В. Формування текстологічної компетентності молодших школярів у процесі роботи над висловлюваннями типу описів. *Лінгводидактика: теорія, методика, досвід: збірник наукових праць*; За заг. ред. проф. В. Бадер. 2015. Вип. 4. С. 30-39.

24. Калмикова Л., Калмиков Г., Харченко Н. Феномен «компетенція» і «компетентність» у психолого-педагогічній науці і вищій педагогічній освіті. На допомогу розробникам ОПП і ОНП: погляд фахівців суміжної спорідненої спеціальності. *Початкова школа*. 2016. № 12. С. 37–41.

25. Караман С., Плющ М. Сучасна українська літературна мова. Львів: Думка, 2018. 560 с.

26. Качак Т., Максименко Н. Технології вивчення галузі «Мови і літератури» в початковій школі: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2012. 96 с.

27. Киричук О. Формування інтересу до навчання у молодших школярів. Харків: Майдан, 2014. 428 с.

28. Когут О. Інноваційні технології навчання української мови і літератури: посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2019. 206 с.

29. Кодлюк Я. Цікаве мовознавство для молодших школярів: посібник для вчителя початкових класів. Харків: Університет, 2012. 123 с.

30. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2014. №9. С. 5-7.

31. Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа українських Карпат*. 2015. №12. С. 163-165.

32. Корніяка О. Діагностика мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів: тести. *Початкова школа*. 2020. № 6. С. 39-45.

33. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Львів: Академія, 2017. 608 с.

34. Котик Т. Методика літературної освіти молодших школярів: Опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2014. 73 с.
35. Красівський В., Хуторський А. Основи навчання. Дидактика і методика: навчальний посібник. Львів: Академія, 2017. 352 с.
36. Кузьма І., Янкович О. Освітні технології у початковій школі: навч-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 290 с.
37. Кучеренко І. Лінгводидактичні принципи організації сучасного уроку української мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2012. Вип. 31. С. 182-185.
38. Луців С. Система словникової роботи на уроках української мови як передумова інтелектуального зростання учнів початкових класів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2015. №2. С. 479-486.
39. Макашова Ю. Формування комунікативної компетентності учнів через використання технології розвитку критичного мислення. *Початкова школа.* 2018. № 2. С. 65-72.
40. Мельничайко В. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови: посібник для вчителя. Харків: Майдан, 2017. С. 3-16.
41. Мовчун А. Запрошуємо у світ літературних термінів. *Початкова школа.* 2003. №10. С. 35-38.
42. Мунтян С. Методичні реалії розвитку діалогічного мовлення учнів. *Українська мова і література в школі.* 2016. № 6. С. 2-5.
43. Науменко В. Методичні рекомендації до навчально-методичного комплексу з літературного читання для 3 класу. URL: <http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm>. (Дата звернення 12.02.2024).
44. Науменко В. Літературне читання для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою: підручник для 3-го класу загальноосвітнього навчального закладу. Київ.: Генеза, 2014. 176 с.

45. Новосьолова В. Методи, прийоми й засоби навчання в процесі формування лексичної компетентності учнів. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 3 (113). С. 19-23.
46. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Львів: Світ, 2012. 112 с.
47. Онопрієнко Т. Словникова робота на уроках в початковій школі. Кривий Ріг: Всеосвіта, 2018. 24 с.
48. Павлик О., Мельничук А. Формування мотивації учіння в учнів 3 класу на уроках літературного читання засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Кривий Ріг: ДВНЗ КДПУ, 2017. 84 с.
49. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. Київ: Освіта, 2012. 256 с.
50. Петрик О., Грищенко О. Формування діалогічного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 7. С. 17-20.
51. Підласий І. Як підготувати ефективний урок. Київ.: Освіта, 2013. 257 с.
52. Пометун О., Піроженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ.: А.С.К., 2014. 192 с.
53. Пономарьова К. Компетентнісний підхід до перевірки усних видів мовленнєвої діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. № 12. С. 6–14.
54. Равен Дж. Педагогічне тестування: Проблеми, помилки, перспективи; Пер. з англ. Львів: Світ, 2012. 142 с.
55. Савченко О. Компетентність особистості на когнітивному рівні. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 25. С. 413-416.
56. Савченко О. Літературне читання. Українська мова. 3 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ.: Освіта, 2013. 192 с.
57. Селевко Г. Компетентності та їх класифікація. *Початкова школа*. 2020. № 3. С. 10-15.

58. Сіранчук Н. Формування лексичної компетентності молодшого школяра засобом словотворчих вправ. *Початкова школа*. 2016. №2. С. 4-8.

59. Сіранчук Н. Лексична компетентність молодшого школяра у сучасній початковій освіті. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. Вип. 1 (79). 2015. С. 129-132.

60. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / за ред. М. Пентилюк. Київ.: Ленвіт, 2015. 320 с.

61. Собко В., Каліш В. Формування чуття мови у молодших школярів у процесі роботи над художніми текстами. *Збірник наукових праць Уманського державного ПУ*. 2014. Вип. 2. С. 204-209.

62. Федоренко Л. Використання ігрових технологій для реалізації інтегративного принципу освіти. *Початкова школа*. №4. 2013. С. 5-8.

63. Хома О. Розвиток лексичної компетенції молодших школярів на уроках української мови. URL: <https://naurok.com.ua/z-dosvidu-robotirozvitok-leksichnoi-kompetentnosti-molodshih-shkolyariv-18128.html>. (Дата звернення 10.02.2024).

64. Хоменко Л. Читацькі інтереси та читацька активність школярів: психологічні аспекти проблеми. *Психолог*. 2015. № 3. С. 5–6.

65. Чемоніна Л. Сучасні технології навчання освітньої галузі «Мова і література» в початковій школі: навч. посібник. Бердянськ: Вид. Ткачук О. В., 2016. 212 с.

66. Чепелюк Н. Збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 теорія і методика (укр. мова). Одеса: Південноукраїнський ДПУ імені К. Д. Ушинського, 2001. 22 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Казковий матеріал для тестування сформованості лексичної компетентності учнів обох класів

1. Болгарська народна казка «Сильний лев і маленьке мишеня». Піймав якось мисливець лева, зв'язав його, а товариша свого послав до міста купити ланцюга, щоб надійніше зв'язати сильного звіра. Тим часом прив'язав лева до дубу мотузкою та й пішов. Лев страшно ревів, аж дерева гнулися, рив землю ланами – все навколо порив. А під тим дубом була нірка. В ній сиділо мишеня і трусилося від страху, чуючи той рев. Коли нарешті лев стомився ревити й гребти землю, мишеня вилізло подивитися, що ж воно там таке. Зиркнуло туди-сюди та й питається в лева – мовляв, що то був за гамір? Той крутнув хвостом і буркнув сердито: Геть звідси, тебе ще тут не вистачало! Мишеня злякалось і сховалось в нірку. Але довго всидіти там не могло і вилізло знову, тільки й цього разу лев прогнав його. Втретє виткнулося мишеня і питає лева: Скажи мені, друже, що тобі? Ану ж як я поможу? Лев: Чи ти не бачиш? Спіймав мене мисливець, прив'язав до дубу, а товариша свого послав по ланцюга. Хоче він зв'язати мене й забрати в місто, щоб там посміялися з мене. Всяк, хто побачить мене, казатиме: То виходить, і цар звірів може бути посміховиськом! Як же ти мені допоможеш, таке мале й слабосиле! Оце й усього клопоту? Чого ж ти зразу не сказав? – здивувалося мишеня. Дивись лишень, як я тебе порятую. Вилізло мишеня левові на шию – гризь, гризь, гризь! – і перегризло мотузку. Тепер тікай, леве! – радісно мовило мишеня. Бачить лев, що вільний, й ну тікати. Біжить і думає: Як це воно так скоїлось? Я, такий великий та дужий, цар над усіма звірами, гроза малих і великих, як же я зганьбився! У голові не вкладається! Дожився – став боржником якогось нікчемного мишеняти! Виходить, і найсильніший, і найбільший не знає, хто йому в пригоді стане! Значить, з усіма – і з малими, і з великими – треба жити у мирі.

2. Українська народна казка «Їжак та заєць». Був собі їжак. Якось вийшов він раненько зі своєї домівки подивитися на білий світ. Вийшов та й каже сам до себе: А піду лишень у поле – подивлюся, як там моя морква та буряки. Йде собі та пісеньку мугикає. Коли виходить із-за куща заєць. Він саме в полі оглядав свою капусту, чи велика виросла. О, – каже їжак, – хто прудкий, то вже й на ниві! А ти, – заєць йому, – усе кривуляєш, криволапку! І батько твій криволапко, і дід криволапко був. Такий увесь твій рід, і ти такий! Їжак здивувався, що на своє добре слово дістав таку нечемну одмову, що й батька його, й діда лихим словом пом'янули. От він зайцеві й каже: Ти мене береш на сміх? А хочеш зі мною наввипередки? Побачимо, хто кого пережене! Заєць як зарегоче: Ти? Наввипередки? Зі мною?! А їжак спокійно: А так, із тобою. – Ну, добре, – засміявся заєць. Давай бігти. – Ні, – каже їжак, – ще ні. Я піду додому, скажу жінці, нехай знає, куди я пішов. А заєць тому радий, бо він був голодний, то подумав собі: Й це мені добре: попоїм капусти – краще бігтиму. Та й пішли кожен до своєї хати. Приходить їжак додому та й каже до жінки: Знаєш, жінко, який мені клопіт? – Який, чоловіче? – Мушу із зайцем бігати наввипередки. Та й розказує все, як було. То це ти берешся перегнати зайця?! – аж зойкнула їжачиха. Помовчи, жінко, – мовить їжак, – якось буде. Збирайся лиш та ходи зі мною. Ідуть вони, а їжак і вчить свою жінку: Як прийдемо на ниву, то ти станеш із цього краю в борозні та й стій собі. Як добіжить заєць до тебе, то ти скажеш: «Я вже тут!» А набіжить він на той край до мене, то там я йому гукну: А я вже тут! – Добре! – мовила їжачиха. Приходить їжак до зайця на той кінець ниви та й каже до нього: Ну, я вже готовий! – То біжімо! От став заєць в одну борозну, їжак у другу: Раз-два-три! Побігли. Заєць помчав на той кінець ниви, а їжак пробіг два кроки та й спинився. Прибігає заєць у кінець ниви, а там їжачиха: Я вже тут! Ей, – каже заєць. Ану біжімо ще раз! Побіг заєць. Прибігає в кінець ниви, а їжак підвівся на двох лапках та й гукає: Ого-го! А я вже давно тут чекаю! Ти дивися! Ану біжімо ще раз! Прибігає на другий край, а їжак знову вже там (а то була, ви знаєте, їжачиха!). Побіг ще раз – а там їжак: А я вже тут! Знов

кинувся заєць бігти. Так бігав він дев'яносто дев'ять разів, а за сотим разом як упав посеред ниви – підвестись не може, так набігався-натомився, сердешний. Ніколи не треба сміятися зі слабшого, – сказав тоді їжак та й пішов із їжачихою додому.

3. Японська народна казка «Чарівний каптур». Давно колись йшов собі узбережжям чоловік. Аж бачить – риба б'ється на піску. Добрий чоловіче, кинь мене у воду, а то люди спіймають! – заблагала вона. Чоловік послухався риби та кинув її у воду якомога далі від берега. Хоч одну добру справу сьогодні зробив, – радів він, йдучи далі. Зненацька хтось до нього обізвався. Чоловік обернувся – перед ним стояла вродлива дівчина. Мене послав до тебе Морський Дракон. Він дякує тобі за порятунок його доньки і просить завітати до нього в гості, – сказала вона й кілька разів уклонилася. Я б залюбки завітав, – відповів чоловік, але ж я не вмію плавати. Як доберуся до палацу Морського Дракона? – То нічого. Сідай мені на спину. Адже я медуза. Й справді: дівчина, тільки-но ступила у воду, перетворилася в медузу. Чоловік уместився на ній, і вони пірнули в морську глибіню. Коли Морський Дракон спитає, чого б ти хотів, попроси у нього чарівний каптур: мовляв, нічого іншого тобі не треба, – навчала чоловіка медуза. Незабаром вони прибули до палацу Морського Дракона. Вмить перед чоловіком з'явилися столи зі смачними стравами. Припливли риби, почали співати й танцювати. Правду казали люди: палац Морського Дракона не зрівняти ні з чим, – подумав чоловік. Йому здалося, що він бачить сон. Морський Дракон обізвався до нього: Ти врятував од смерті мою доньку, і я хочу за це тобі віддячити. Проси чого хочеш – одержиш. – Дай мені чарівний каптур, більше нічого не треба, – відповів чоловік так, як навчила його медуза. – Не знаю, що й сказати! Адже каптур – найдорожчий мій скарб. Морський Дракон на хвильку замислився, а тоді додав: Та нема ради. Ти врятував мою єдину доньку, тож я задовольню твоє прохання. З цими словами Морський Дракон віддав чоловікові чарівний каптур. Каптур справді був дивовижний: той, хто надівав його на голову, починав розуміти пташину мову. Медуза відвезла

чоловіка з чарівним каптуром на берег. Розпрощавшись з нею, чоловік сів на камінь і почув, як на дереві навпроти нього цвірінчать горобці. Цікаво, про що вони розмовляють? Ну-бо спробую їх послухати, – вирішив чоловік і натягнув на голову чарівний каптур. Тієї ж миті (уявіть собі!) цвірінчання стало схоже на людську мову. – Люди начебто й розумні, однак прості речі не второпають! Ось, під деревом, тече невеличка річка. Посеред річки лежить камінь. Люди переходять по ньому з берега на берег, але не помічають, що він із золота. Ото вже недолугі! Й горобці засміялися. Чоловік увійшов у річку і справді побачив камінь. Узняв його, зішкрябав з нього мох, і камінь перетворився у блискучий золотий злиток. Оце знахідка – зрадив чоловік і, сунувши камінь за пазуху, пішов далі. Невдовзі побачив сосну, на якій сиділи ворони. Він натягнув на голову чарівний каптур і почув ось що: Люди начебто й розумні, а прості речі не второпають: найзнаменитіші лікарі не можуть вилікувати єдиної доньки тутешнього вельможі. Хоч які ліки їй дають – нічого не допомагає. А річ у тім, що коли будинок вельможі пошивали тростиною, то прищемили гадюку. Якби її вдалося звільнити й нагодувати, то дівчина відразу одужала б. Оце цікаво! – зрадив чоловік й, часу не марнуючи, подався до вельможі. На воротах висіло оголошення: «Хто вилікує мою доньку, той буде моїм зятем». Я прийшов вилікувати вашу доньку, – сказав чоловік, ставши перед ганком. Лікарі, що були в домі, засміялися: мовляв, як ти її, чоловіче, вилікуєш, коли ми не зуміли? Ліки не повернуть вашій доньці здоров'я, – звернувся чоловік до вельможі. Вона одужає тоді, коли буде звільнено гадюку із тростинової покрівлі вашого будинку. Хоча вельможа не дуже повірив тому, що почув, він усе ж звелів слугам розшити покрівлю. Справді – у тростиновому снопику лежала напівмертва гадюка! Їй дали рису, і вона ожила, видовжившись на один сяку. За хвилину після цього підвелася з постелі й дівчина та пройшла власними йогами відстань в один сяку. Дали гадюці ще трохи рису, і вона видовжилась ще на один сяку. А дівчина знову пройшла таку саму відстань. Коли ж гадюка, відновивши сили, зникла у траві, дівчина одужала остаточно.

Вельможа тішився не натішився таким щастям. Будеш моїм зятем, – сказав він чоловікові й віддав за нього свою доньку. Кажуть, що відтоді чоловік той зажив у щасті й багатстві.

4. Бірманська казка «Як серед птахів виникла дружба». У давні часи птахи не дружили між собою. При зустрічі вони завжди сперечалися: Я кращий за тебе, – казав один. Ні, неправда, – відповідав другий, – я кращий за тебе. Й починали битися. Якось Фазан зустрів Ворона. Йому не хотілося сперечатися, і він сказав: Вороне, ти кращий за мене. Ворон був не тільки здивований, а й задоволений тим, що сказав Фазан. І він відповів ввічливо: Ні, Фазане, це ти кращий за мене. Птахи сіли собі рядком і почали розмовляти. Потім Фазан сказав: Ти мені подобаєшся, Вороне. Давай разом жити. Згоден, Фазане, – відповів Ворон. Так почали вони жити вдвох на великому дереві. Минали дні. Дружба між обома птахами дедалі міцнішала. Інші птахи зацікавлено спостерігали за Вороном і Фазаном і були дуже вражені, що обидва живуть разом довгий час і ніколи не сваряться. Нарешті птахи вирішили випробувати їхню дружбу. Коли Ворона не було вдома, вони прийшли до Фазана і спитали: Фазане, як ти можеш жити із цим нікчемним Вороном? Не говоріть так, – відповів Фазан. Ворон кращий за мене і робить мені честь, що живе зі мною на одному дереві. Наступного дня птахи прийшли до Ворона, коли не було Фазана. Вороне, чому ти живеш із цим нікчемним Фазаном? – спитали вони. Не слід так говорити, – відповів Ворон. Фазан кращий за мене і робить мені честь, що живе зі мною на одному дереві. Птахи були дуже вражені таким ставленням Ворона і Фазана один до одного, і вони запитали самих себе: А чому ми не можемо бути такими, як Фазан і Ворон? Чому ми не можемо дружити замість того, щоб битися і сваритися? З того дня і виникла дружба й повага між усіма птахами.

5. «Синя свита навиворіт пошита». Жив-був цар-чарівник. Кинув він поклик по всьому царству: «Хто сховається від мене, тому півцарства віддаю». Знайшовся такий охочий – Синя свита навиворіт пошита. Приходить він до царя-чарівника. – Я, – каже, – беруся сховатись так, що ти мене не знайдеш. –

Гаразд,— каже цар.— Коли сховаєшся — півцарства тобі, а ні — голова з плечей. Розпишись. Розписався Синя свита і взявся ховатись. Перед царем стояв славним козаком, по двору біг чорним сободем, під ворота ліз білим горностаєм, по полю біг сірим зайцем. Як бігти, то бігти — забіг у тридев'яте царство. А в тім царстві був дуже великий луг. Прибіг він на той луг і обернувся на три квітки. Наступного дня цар встав, заглянув до своєї чарівної книжки й каже: — Переді мною стояв славним козаком, подвір'ям біг чорним сободем, під ворота, ліз білим горностаєм, по полю біг сірим зайцем. Забіг на великий луг у тридев'яте царство і обернувся на три квітки різних кольорів. Покликав цар слуг, наказав їм піти в те царство і принести з великого луку три квітки різних кольорів. Пішли слуги. Довго йшли і чи не довго, але дісталися до великого луку, зірвали ті квітки, загорнули в хусточку і принесли цареві. Цар розгорнув хусточку й сміється: — А що, Синя свито, чи сховався ти од мене? Синя свита обернувся на людину й каже: — Дозволь, царю, сховатися ще раз. Цар дозволив. Синя свита навиворіт пошита перед царем стояв славним козаком, по двору біг чорним сободем, під ворота ліз білим горностаєм, по полю біг сірим зайцем. Як бігти, то бігти — забіг за тридев'ять земель, у тридесяте царство. А в тім царстві є таке болото, що зверху мох, а знизу озеро. Зайшов він у мох, обернувся на рибу-окуня, зарився на самісіньке дно озера й причаївся там. Вранці цар устав, заглянув до своєї чарівної книжки й каже: — Переді мною стояв славним козаком, подвір'ям біг чорним сободем, під ворота ліз білим горностаєм, по полю біг сірим зайцем. Забіг за тридев'ять земель, у тридесяте царство, обернувся на рибу-окуня і сховався у моховому болоті! Наказав цар своїм слугам бігти у тридесяте царство, очистити мохове болото і зловити там окуня. Слуги так і зробили: очистили болото, закинули неводи й зловили окуня. Загорнули його в хусточку, принесли цареві. — Ну що, Синя свито навиворіт пошита, чи сховався ти од мене вдруге? — сміється цар. Синя свита обернувся на людину й каже: — Дозволь, царю, сховатися ще раз. Цар дозволив. Синя свита перед царем стояв славним козаком, подвір'ям біг чорним сободем, під ворота ліз

білим горностаєм, по полю біг сірим зайцем. Як бігти, то бігти – забіг у тридцяте царство, де росте такий дуб, що коріння в землі, а верховіття в небі. Виліз він на дуба, обернувся на голку, зашився під кору і сидить там. Прилетіла на дуб пташка Нагай, почула нюхом, що під корою сидить людина, та й питає: – Хто тут? – Я, – каже Синя свита. – А чого ти сюди заліз? – Та от, узявся я від царя-чарівника сховатись, а ніяк не вдається. – Хочеш, я тебе сховаю. – Сховай, добра пташко. Вік тобі дякуватиму. Пташка Нагай обернула його на пір'їнку, взяла під крило, до царського палацу занесла й поклала сонному цареві за пазуху. Вранці цар устав, умився, заглянув до чарівної книжки й каже: – Переді мною стояв славним козаком, подвір'ям біг чорним соболем, під ворота ліз білим горностаєм, по полю біг сірим зайцем, забіг у тридцяте царство. Є там дуб, що коріння в землі, а верховіття в небі. Забрався він під його кору і сидить там, обернувшись на голку. Наказав цар слугам спилати дуба, поколотити на дрова і спалити. Слуги так і зробили, а Синьої свити не знайшли. Приходять і кажуть цареві: – Нема Синьої свити. – Як нема? – розсердився цар. – Не може того бути! – Нема і все, – кажуть слуги. Вийшов цар на ганок, почав гукати: – Синя свито навиворіт пошита, покажися! – Збери, – відказує Синя свита, – своїх генералів, тоді покажуся. Цар чує голос Синьої свити, але не знає, звідки лине той голос. Крутився він, крутився, всюди заглядав, а Синя свита мов водою розлився. Ну, робити нічого, зібрав цар своїх генералів. Вийшов на ганок і знов гукає: – Синя свито, покажися! – Ні, – чує голос Синьої свити, – спершу при генералах відпиши мені половину царства, тоді покажуся. Бо ти одуриш – я тебе знаю! Хоч як не хотілось цареві, а довелось віддати половину царства. Тільки поставив він при генералах на указі свою царську печатку, як із-за пазухи його вилетіла легка пір'їнка і стала славним козаком. – Ось і я! – каже Синя свита. Схопив він той указ – та собі в кишеню. Перестав тоді цар-чарівник у хованки гратись.

6. Іван Франко. Казка «Лисичка і Рак». Зустрілася Лисичка з Раком. Стала й дивиться, як він помаленьку лізе. А далі давай над ним насміхатися: Ну, та й

швидкий же ти, нема що й казати! Справжній неборак! А скажи мені, Раче-небораче, чи то правда, що тебе раз по дріжджі послали, а ти аж через рік з дріжджами прийшов та й ті посеред хати розілляв? Може, коли й правда була, – каже Рак, – а тепер дуже на брехню схоже. – Овва! Значить, ти тепер прудкіший став? – Прудкіший чи не прудкіший, а тобі глузувати не дозволю. Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай побиймося об заклад, що я швидше від тебе до того пенька добіжу. – Що? що? що? – здивувалася Лисичка. Ти хотів би зі мною наввипередки бігати? – Не тільки побіжу, а хоч ти на один скок спереду ставай, то я швидше тебе на місці буду, – мовить Рак. Побилися вони об заклад. Стала Лисичка на один скок поперед Рака, а Рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила Лисичка, біжить щодуху, аж курява здіймається. Добігла до пенька та й кличе: А де ти, Раче? Нічого не чути. Ну, Раче, де ти там? – ще раз кличе Лисичка та й обернулася хвостом до пенька. – Та ось де я! Давно вже чекаю тебе, аж трохи за пеньок забіг.

Казка «Лисиця і рак». Біжить лисичка полем. Добігає до річки, аж дивиться – рак виліз з води на камінь та клешні точить, щоб гостріші були. Здоров був, раче! – каже йому лисичка. З тим днем, що сьогодні! Це ти, мабуть, до косовиці готуєшся, що клешні об камінь гостриш? Поздоровкався рак та й каже: Я клешнями роблю те, що ти зубами; так треба, щоб гостріші були. А лисичка тоді йому: Тепер я бачу, чого з тебе люди сміються, розказуючи, як ти сім літ по воду ходив, та й ту на порозі розлив! Як його ходити у світі, коли на ногах зуби? Признайся, що таки правду люди говорять про тебе! – Може, колись теє й правдою було, та тепер брехнею стало! Ось коли хочеш, то давай побіжим наввипередки. Я тобі ще на один скок уперед ходу дам. Біжим до тієї осички, що стоїть онде на узліссі. Як так, то й так, – каже лисиця. Повернулася до лісу, стала на один скок уперед проти рака та й дожидає, коли той звелить бігти. А рак, учепившись клешнями за лисиччиного хвоста, підобгав усі вісім своїх ніг та й гукнув: Но! От лисичка і подалась вповдовж поля. Добігає до осики, повернулася, щоб подивитись, а де той рак чимчикує, аж чує позад себе. – Та й забарилась ти, лисичко! Я вже й

на осику лазив, усе визирав, чи скоро ти приб'іжиш. Дуже здивувалась лисичка, аж рота роззявила. Чи то ж видано! – каже. І більш не сміялася з рака.

Результати констатувального тестування

Таблиця Д2.1

Результати тестування учнів 3-А класу

№	Прізвище, ім'я учня	№ завдання									Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	Аверіна Тамара	0	-	0	-	0	0	0	0	-	С
2	Баштовой Леонід	0	0	+	+	+	0	+	+	+	Д
3	Бровко Олександр	0	0	-	-	0	0	0	-	0	С
4	Барсук Віталій	0	0	-	-	0	-	-	-	-	П
5	Вареник Тетяна	-	0	0	0	0	-	0	0	-	С
6	Вуйко Оксана	+	+	0	+	+	+	0	+	+	Д
7	Гонгало Мирослава	0	0	0	0	0	0	-	0	-	С
8	Гриценко Лариса	-	0	-	0	-	0	-	-	0	П
9	Дмитренко Семен	++	+	+	+	++	+	++	++	++	В
10	Дуравкина Галина	0	0	0	-	-	-	-	-	0	П
11	Духов Макар	0	0	+	+	+	+	+	+	0	Д
12	Заїка Олексій	0	-	0	-	0	0	0	0	-	С
13	Зухвала Олена	0	-	-	-	-	0	0	0	-	П
14	Ігнатенко Василь	+	+	+	0	0	+	+	+	0	Д
15	Квасова Ганна	+	+	+	0	0	0	+	+	+	Д
16	Кисленко Ангеліна	0	0	-	-	0	-	-	-	-	П
17	Левченко Владислав	0	0	-	0	-	0	0	-	0	С
18	Луценко Софія	0	0	-	-	0	0	0	-	0	С
19	Михайлов Микола	-	0	-	0	-	0	-	-	0	П
20	Проценко Іван	-	0	0	0	0	-	0	0	-	С
21	Рибалко Максим	++	++	++	+	+	+	++	++	++	В
22	Руда Жанна	0	0	0	0	0	0	-	0	-	С
23	Топчій Вікторія	0	0	0	0	-	+	0	0	0	С

24	Шутов Василь	++	+	+	+	++	++	++	++	++	В
----	--------------	----	---	---	---	----	----	----	----	----	---

Таблиця Д2.2

Результати тестування учнів 3-Б класу

№	Прізвище, ім'я учня	№ завдання									Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	Бражник Ірина	0	0	-	-	0	-	-	-	0	П
2	Бурко Денис	0	0	+	+	+	+	0	+	+	Д
3	Винник Олена	-	-	-	-	0	0	0	-	-	П
4	Грач Марина	-	0	-	0	-	-	-	-	0	П
5	Гусак Борис	-	0	0	0	0	-	0	0	-	С
6	Дудник Максим	++	+	++	++	++	+	++	+	+	В
7	Дяченко Аліна	0	0	-	0	0	0	-	0	-	С
8	Ільченко Таміла	-	0	0	0	-	-	0	0	-	С
9	Копалб Лідія	++	++	+	++	++	++	++	+	++	В
10	Кулініч Марія	++	++	++	++	+	+	+	++	++	В
11	Купченко Юрій	0	+	0	0	0	+	+	+	+	Д
12	Куценко Данило	0	-	0	-	0	0	-	0	-	С
13	Лущик Ольга	0	-	0	-	-	0	0	-	-	П
14	Лядов Матвій	0	-	-	0	-	0	0	0	0	С
15	Олексій Інна	+	+	+	+	0	0	0	+	+	Д
16	Палій Неллі	-	-	-	-	0	-	-	-	0	П
17	Польна Ольга	0	0	-	0	-	0	0	-	0	С
18	Савчук Олег	0	0	-	-	0	0	0	-	0	С
19	Стеценко Ганна	0	0	-	0	-	0	-	0	0	С
20	Топчій Надія	-	0	0	0	0	-	0	0	-	С
21	Трухан Алла	++	+	++	++	++	++	++	+	+	В
22	Швець Дмитро	0	0	+	0	0	+	+	+	+	Д
23	Шимко Артур	-	0	0	0	-	-	0	0	-	С
24	Юрченко Ігор	0	0	+	+	+	0	+	+	0	Д

Таблиця Д2.5

Результати контрольного тестування

Результати тестування учнів експериментального класу

№	Прізвище, ім'я учня	№ завдання									Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	Аверіна Тамара	0	+	+	+	0	0	+	+	+	Д
2	Баштовой Леонід	++	++	++	+	+	++	++	++	+	В
3	Бровко Олександр	0	0	-	-	0	0	0	-	0	С
4	Барсук Віталій	0	0	-	-	0	-	-	-	-	П
5	Вареник Тетяна	+	+	+	0	0	+	+	+	+	Д
6	Вуйко Оксана	+	+	0	+	+	+	0	+	+	Д
7	Гонгало Мирослава	0	0	+	+	+	0	+	+	+	Д
8	Гриценко Лариса	-	0	-	0	-	0	-	-	0	П
9	Дмитренко Семен	++	+	+	+	++	+	++	++	++	В
10	Дуравкина Галина	0	0	0	-	0	0	0	-	0	С
11	Духов Макар	++	++	++	+	+	+	++	++	++	В
12	Заїка Олексій	0	-	0	-	0	0	0	0	-	С
13	Зухвала Олена	0	-	0	0	0	0	0	0	-	С
14	Ігнатенко Василь	+	+	++	++	++	+	++	++	++	В
15	Квасова Ганна	+	+	+	0	0	0	+	+	+	Д
16	Кисленко Ангеліна	0	0	-	-	0	-	0	0	0	С
17	Левченко Владислав	0	0	+	+	+	0	+	+	+	Д
18	Луценко Софія	0	0	-	-	0	0	0	-	0	С
19	Михайлов Микола	-	0	-	0	-	0	0	0	0	С
20	Проценко Іван	+	+	+	0	0	+	+	+	+	Д
21	Рибалко Максим	++	++	++	+	+	+	++	++	++	В
22	Руда Жанна	0	0	0	0	0	0	-	0	-	С
23	Топчій Вікторія	0	+	+	+	+	+	+	0	0	Д
24	Шутов Василь	++	+	+	+	++	++	++	++	++	В

Таблиця Д2.6

Результати тестування учнів контрольного класу

№	Прізвище, ім'я учня	№ завдання									Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	Бражник Ірина	0	0	-	-	0	-	-	-	0	П
2	Бурко Денис	0	0	+	+	+	+	0	+	+	Д
3	Винник Олена	-	-	-	-	0	0	0	-	-	П
4	Грач Марина	-	0	-	0	-	-	-	-	0	П
5	Гусак Борис	-	0	0	0	0	-	0	0	-	С
6	Дудник Максим	++	+	++	++	++	+	++	+	+	В
7	Дяченко Аліна	0	+	+	+	0	0	+	+	+	Д
8	Ільченко Таміла	-	0	0	0	-	-	0	0	-	С
9	Копалб Лідія	++	++	+	++	++	++	++	+	++	В
10	Кулініч Марія	++	++	++	++	+	+	+	++	++	В
11	Купченко Юрій	0	+	0	0	0	+	+	+	+	Д
12	Куценко Данило	0	-	0	-	0	0	-	0	-	С
13	Лущик Ольга	0	-	0	-	-	0	0	-	-	П
14	Лядов Матвій	0	-	-	0	-	0	0	0	0	С
15	Олексій Інна	+	+	+	+	0	0	0	+	+	Д
16	Палій Неллі	0	0	0	-	0	-	-	0	0	С
17	Польна Ольга	0	0	-	0	-	0	0	-	0	С
18	Савчук Олег	0	0	-	-	0	0	0	-	0	С
19	Стеценко Ганна	0	0	-	0	-	0	-	0	0	С
20	Топчій Надія	-	0	0	0	0	-	0	0	-	С
21	Трухан Алла	++	+	++	++	++	++	++	+	+	В
22	Швець Дмитро	0	0	+	0	0	+	+	+	+	Д
23	Шимко Артур	-	0	0	0	-	-	0	0	-	С
24	Юрченко Ігор	0	0	+	+	+	0	+	+	0	Д

Додаток В

Конспекти уроків літературного читання з використанням інноваційних технологій для формування лексичної компетентності учнів ЕК

1. Урок «Від слова до книги». Мета: формування лексичної компетентності; збагачення словникового запасу; узагальнити знання учнів за прочитаним розділом; удосконалювати навички свідомого виразного читання; розвивати зв'язне мовлення, вміння аналізувати, зіставляти; вчити працювати в парі, групі; використовуючи інноваційні методи та прийоми сприяти розвитку уваги, пам'яті, швидкості мислення; виховувати любов до книги, до художнього слова.

Інноваційні технології: «Додай слово», «Мікрофон», «Уяви себе», «Асоціація», гра «Віршування», інтегрована вправа «Буквена арифметика», конкурс на кращу розповідь, мотиваційна загадка, тест закритого типу, робота в парі, робота в групі, аналітико-синтетичні та творчі вправи «З'єднай частину прислів'їв», «Знайди відповідність», «Розгадай зашифрований вислів», бліц-турнір «Чи уважний ти читач». Методи: словесні (розповідь, пояснення, бесіда), наочні (демонстрація мультимедійної презентації), практичні (мовленнєві вправи, творчі завдання та тести, аналітико-синтетичні вправи, інноваційні конкурси та завдання). Обладнання: картки з завданнями, мультимедійна презентація. Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань.

Хід уроку. I. Організаційний момент.

II. Мовленнєва розминка. Вправи для розвитку дихання: «Задми свічку», «Понюхай квіточку», «Пий чай із блюдця», «Як гуде джміль», «Прилетів комарик», «Годинник». Робота над чистомовкою: Ище-ище-ище - подув холодний вітрище. аї-аї-аї - облітає листя в гаї. го-го-го – ми збираємо його. ас-ас-ас – принесемо листя в клас. робота над скоромовкою: космонавт в ракету сів, двигуни гучні завів та велить матуся з хати двигуни повимикати, бо він рано їх завів – манну кашу не доїв. Гра «Буквена арифметика». Мо + ро + за – а = _____. Ук + р – к + ок = _____. Ям + гу – му + а = _____. Шр – р + уб + а = _____.

III. Перевірка домашнього завдання. Гра «Хто краще?». Конкурс на кращу розповідь про свою улюблену книгу. (Розповіді один одному(робота в парі). Троє учнів розповідають для всіх)

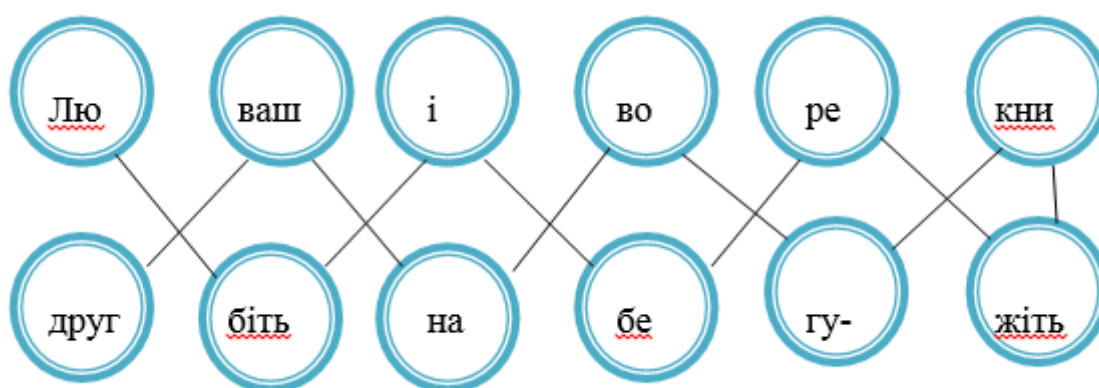
VI. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку. Діти, увага! Коли ви відгадаєте загадку, ви зрозумієте про що піде мова на нашому уроці, додавайте також потрібні слова. Загадка: дуже я потрібна всім – і дорослим, і малим. всіх я розуму учу, а сама завжди мовчу (книга). Отже мова піде про книгу. А саме про історію виникнення мови, письма, і нарешті книги. Вправа «Мікрофон». Поміркуйте і скажіть, яким має бути наш урок? (цікавим, повчальним, продуктивним, веселим, світлим, загадковим, проблемним). А ви на уроці якими повинні бути? (дисциплінованими, уважними, зібраними, активними, наполегливими). Отже, якщо ви будете такими то ми разом створимо цікавий, творчий урок.

V. Узагальнення і систематизація набутих знань. Робота з підручником (О. Савченко. Літературне читання с. 45 «Перевір свої досягнення»). Знаю... (діти читають питання, дають відповіді). Відповіді: «Від слова до книги», «Мова дивний скарб» (с. 19-28), «Похвала книгам» (с. 29-44). «Наша мова» за А. Коваль (с.19), «Кожну літеру ціни» Д. Білоус (с. 22), «Мова» І. Січовик (с. 23), «Дивне розмаїття» Д. Білоус (с.26), «Диктант» Н. Умеров (с. 27). Тематичний, етимологічний. Пригадайте текст «Як з'явилася друкована книга» за В. Дацкевичем (ст. 29-31). Тестове завдання. У нас є завдання щоб ще краще закріпити матеріал. Виконайте тестові завдання: На чому раніше писали?

1. Глиняні плитки	а) місто Пергам
2. Папірус	б) сучасність
3. Дощечки	в) давнина
4. Пергамент	г) Стародавній Єгипет
5. Папір	г) Стародавній Китай

А зараз перегляньте ілюстрації щоб краще запам'ятати. Фізкультхвилинка. Робота з підручником. Про Івана Федорова. Що вам запам'яталось, що

нового ви дізнались? Хто був його помічником, як вони друкували перші книги? (відповіді учнів). Робота в групі. Гра «Асоціації». У мене є для вас завдання, пограємо в «Асоціації». Об'єднайтеся у групи і на аркуші запишіть асоціативні слова до слова «Книга, пращури, мова» (діти працюють у групі, зачитують слова). Гра «З'єднай частини прислів'я». Підручник с. 45 «Вмію...». Завдання для кожної групи, знайти відповідну частину прислів'я. Гра «Знайди відповідність». Підручник с. 45 «Вмію...». Встановити відповідність між назвою твору і його автором. Гра «Розгадай зашифрований вислів» (любить і бережить книгу – вона ваш друг). Гра «Додай слово»

Гра «Додай слово». Мав Сашко гарну книжку, Кинув раз її під ... (ліжко). Де лежала бідна книжка, Пробігала сіра ... (мишка). Стала мишка книжку гризти Стала мишка книжку ... (їсти). Звідкись взявся їжачок, Він був весь із ... (колючок). Він прогнав зубасту ... (мишку), Врятував нещасну ... (книжку). Слава, слава їжачкові! Сором же кому? ... (Сашкові). Чому Сашкові має бути соромно? Гра «Уяви себе». Чи можете ви уявити себе книжкою. Як би ви хотіли щоб з вами обходились? (Правила користування книжкою). Бліц турнір «Чи уважно ти читав». Первісні люди. (Пращури). Перший винахід пращурів. (винайдення мови). А далі яка сталася подія? (винайшли письмо). За зразком азбуки якого народу слов'яни склали свою? (греків). Людина яка переписувала книги (скорописець). Князь, при якому було створено першу бібліотеку (Ярослав). У якому вірші «Сонце перегортає сторінки й світло вливає в літери»? («Соняшник»). З чим зустрівся у книжці Дороговказ? (з

мовою). Хто показав світові мову простого народу України? (Т. Шевченко). Завдання для творчої групи. Скласти віршик з поданих слів: книжка-мишка, гризти-їсти, читає-знає, вчити-жити, учу-мовчу. Конкурс знавців прислів'їв: Птицю пізнати по пір'ю, а ... (людину по мові). Більше діла – ... (менше слів). Слово – не горобець, ... (вилетить, не спіймаєш). Гостре словечко, ... (коле сердечко). Книга – не пряник, а ... (дітей до себе манить). Слово до слова - ... (зложиться мова). Гра «Утвори слово». Диня, тисяча, насип (дитина). Десять, решето, вода (дерево). Долина, роги, гараж (дорога).

VI. Підсумок уроку. Рефлексія.

VII. Домашнє завдання. Творче завдання. Продовжити розповідь: «Підручник – найважливіша книга школяра».

2. Урок «Притча про блудного сина». Мета: формувати лексичну компетентність; збагачувати словниковий запас дітей; ознайомити дітей з притчею «Блудний син»; формувати навички правильного, грамотного, свідомого, виразного читання; формувати зв'язне мовлення; розвивати логічне, аналітичне мислення, вдосконалювати мову і творчу діяльність, емоційну сприйнятливність, виховувати шанобливе ставлення до батьків, дбайливе ставлення до слова, почуття співчуття, обов'язку, відповідальності, розуміння. Обладнання: аудіо довідка про Біблію, книга Біблія для дітей, аудіо довідка про життя ізраїльтян, слайди з незрозумілими словами, фрагмент мультфільму, картини Рембрандта та інших художників.

Хід уроку. I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань. Давайте пригадаємо, як називається розділ який ми зараз вивчаємо? (Біблійні притчі). А хто з Вас пригадає, що таке Біблія? (відповіді дітей, аудіодовідка про Біблію). На екрані епізоди з біблійних оповідань «Створення світу» Ковчег Ноя». Погляньте, будь-ласка, на екран і скажіть які твори ілюструють ці картини? Чого вони нас навчають? (доброті, турботі про близьких).

II. Повідомлення теми уроку. Мотивація навчальної діяльності. Давайте прочитаємо висловлювання, записані на дошці (Любов до батьків – основа всіх чеснот. Цицерон. Прощення приносить в життя надію. Ханс-Йоахім

Хаан). Про що, на вашу думку, ми будемо говорити сьогодні на уроці? (Про прощення і любов до батьків). Яка Біблійна заповідь нагадує нам про любов до батьків? (П'ята заповідь Шануй батька і матір своїх). Давайте прочитаємо як це звучить в Біблії. (Читання фрагменту з Біблії). Дійсно, Ісус завжди вчив людей тільки гарному, і робив він це за допомогою притч.

III. Вивчення нового матеріалу. Бесіда. Робота над поняттям «притча». А хто пригадає, що таке притча? Притча – це короткий фольклорний або літературний розповідний твір повчального характеру. Притча – це твір з моральною настановою, який містить узагальнений життєвий досвід і покликаний допомогти кожному засвоїти певні принципи поведінки, дати ключ до вічної мудрості. Притча – це повчальна розповідь з історії чи навколишнього життя, мета якої викласти духовні чи моральні істини. Послухайте аудіодовідку про притчу. Самостійна робота. У кожного на парті лежать аркуші із заповідями. Прочитайте, будь-ласка, їх про себе і знайдіть ту, в якій пояснюється ставлення до батьків. Прочитайте в підручнику прислів'я і підкресліть ті, які, на Вашу думку, за змістом подібні до п'ятої заповіді. (Батька й матір годувати – борги віддавати. Той добре серце має, хто слабшого захищає. Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько. Чим би дитина не бавилася, аби не плакала. Як батьки ставляться до своїх батьків, так і діти ставитимуться до них. Молодь багата мудрістю батьків). Вправа «Черепаша і сорока». На дошці записана чистомовка: ати-ати-ати – щоб життя щасливе мати, ати-ати-ати – слід навчитися прощати! Прочитайте про себе чистомовку, яка записана на дошці. Діти читають чистомовку вголос спочатку повільно, як повзе черепаха, а потім поступово прискорюють темп і читають так, як стрекоче сорока. Фізкультхвилинка. Робота над текстом «Притчі про блудного сина». 1. Бесіда. Яка загадка прихована в притчі з Біблії? Спробуємо її розгадати. Прочитайте, будь ласка, як називається ця притча (Притча про блудного сина). Притча про блудного сина одна з найпопулярніших євангельських притч. У притчі нам зустрінуться слова і вирази, значення яких може бути не всім відомо.

(блудний, майно, марнотратний, маєток). Зверніть вашу увагу на перший слайд. (На першому слайді слово блудний написано без пояснень, усі інші слова написані на окремих слайдах з поясненнями та малюнками). Як ви розумієте слово «блудний»? Давайте перевіримо ваші припущення. 2. Робота в групах. Тлумачення слів. Перша група шукає значення слова блудний у великому тлумачному словнику (блудний – який блукає, постійно змінюючи місце перебування). Друга група шукає значення слова блудний у тлумачному словничку, який знаходиться в кінці підручника (блудний – який рухається в різних напрямках, без певної мети, увесь час переходить з одного предмета на інший). Третя група складає значення слова блудний з розсипаних складів (помилковий, неправильний). 3. Аналіз результатів роботи груп. 4. Слухання історичної аудіодовідки. Скажіть будь-ласка, як називаються слова, які мають кілька значень? (багатозначні). Перед тим як прочитати притчу, я пропоную Вам послухати довідку про те, як жили люди в ті часи (аудіодовідка про життя людей, а саме ізраїльтян в давні часи). Скажіть будь-ласка навіщо нам слід знати, як жили люди в ті часи, які були правила і закони? 5. Вправи для покращення зору. 6. Читання тексту притчі. Вибіркове читання. Самостійно прочитайте притчу. Про кого розповідається в цій притчі? Знайдіть в тексті і прочитайте, про що попросив батька молодший син? Як батько сприйняв його прохання? Як поведився молодший син після того, як покинув батьківський дім? Поміркуйте, на що заслуговував молодший син після такої поведінки? 7. Робота в групах. Я пропоную Вам об'єднатися в групи і виконати такі завдання: Завдання для групи 1. Знайдіть в притчі уривок, як молодший син образив батька. Що це означало по древнім законам ізраїльтян? Завдання для групи 2. Підготуйтеся до читання за ролями уривка, де молодший син повернувся до батька. Яка головна думка цього уривка? Завдання для групи 3. Підкресліть дії старшого сина, в яких виразилося його ставлення до повернення молодшого брата. Чи змінилися його дії?. 8. Аналіз результатів роботи груп. Відповіді дітей. Як ви розумієте слово гріх? Що вирішив зробити молодший син,

опам'ятавшись? Давайте прочитаємо цей епізод за ролями (читає друга група). Яка ж головна думка цього уривка? (те, що батько простив сина). Які почуття охопили батька, коли він побачив сина? А про те як поведив себе старший син прочитає нам третя група. Чи змінилися його дії? (спочатку старший син був ображений на батька, а потім простив молодшого). Що спонукало батька прийняти з почесями саме того сина, який його знеславив? Поміркуйте, як має змінитися поведінка, спосіб життя молодшого сина після того, як батько його простив? 9. Робота з медіа. А зараз давайте переглянемо фрагмент мультфільму. Знайдіть і підкресліть в тексті речення про переглянуте. 10. Вправа «Озвуч» мультфільм. Екскурсія в картинну галерею. Сцена повернення блудного сина завжди приваблювала художників. Погляньте будь-ласка на невеличку виставку картин, яка присвячена найголовнішому моменту притчі. Подивіться уважно на ілюстрації із зображенням сцени повернення блудного сина. Як ви думаєте, чому в різні епохи художники так часто зверталися до цієї притчі? (Прощення і любов до батьків - найголовніше в житті людини). Погляньте на картину Рембрандта «Повернення блудного сина». Як художник зобразив цей момент? У казці батько кинувся синові на шию, а на картині син стоїть на колінах перед батьком. На картині батько зосереджений, сумний, а в притчі він радісний. Скажіть, а чому художник саме так побачив цю зустріч?

IV. Закріплення нового матеріалу. Вправа «Відкритий мікрофон». Згадайте, з ким порівнювався батько, коли ми слухали про закони ізраїльтян? (з Богом). Згадайте, з якими визначеннями слова блудний ми познайомилися? (Блудний - відійшов від істиною віри). Так у чому ж, складається прихований сенс цієї притчі? (Блудний син – це грішник, а батько-Бог, який прощає всякого хто розкаявся). Діти, ви помітили, що любов нерозривно пов'язана з прощенням? Що значить пробачити людини? (пробачити людини – перестати звинувачувати його і гніватися на нього). А ви коли-небудь прощали когось? Наведіть приклади. Чи потрібно прощати? (так). Скільки разів? (завжди). А чому не можна не прощати? (у нас немає права засуджувати).

V. Підсумок уроку. Згадайте епізод з вашого життя, коли один або хтось із рідних пробачив вам образу. Яке почуття ви тоді відчули? Який висновок можна зробити? Відповіді дітей: Той хто прощає відчуває радість і прощений теж відчуває радість, тому що між ними відновлюються втрачені взаємини. Людина гідна пробачення, якщо щиро розкаюється і шкодує про скоєне). Діти, запам'ятайте ніколи не пізно визнавати свої помилки, покаятися і отримати прощення. Батьки завжди можуть зрозуміти і пробачити своїх дітей, але ми повинні намагатися не засмучувати їх, адже це найдорожчі для нас люди.

VI. Рефлексія. А зараз пригадайте ще раз п'яту заповідь Божого Закону і продовжте речення. Після уроку я зрозумів (зрозуміла), що...

3. Урок «Про що розповіли незабудки». Мета: вдосконалювати техніку читання прозових творів, насичених діалогами; виробляти навички чіткої і виразної вимови; вчити голосом передавати інтонацію, настрої дійових осіб. Обладнання. Малюнок незабудки, різні малюнки (тюльпан, нарцис, троянда, незабудка), платівка, таблиця для вправи «Вузлики», іграшковий мікрофон, імпровізований телевізор, таблиця «Троянда».

Хід уроку. I. Організація класу. Привітання.

II. Вправи на вдосконалення навичок читання. 1. Гра «Переплутанка». Читання анаграм. Сніжпідник (підсніжник). Нятрода (троянда). Темазанхри (хризантема). Шокамар (ромашка). Асртай (айстра). Каалфі (фіалка). Пантюль (тюльпан). Азканедбу (незабудка). Яким одним словом може узагальнити усі ці слова? Які квіти називають лісовими, польовими, декоративними? 2. Вправа «Вузлики». Прочитайте назви квітів, які тут зашифровані. Щоб прочитати ці слова, необхідно в кожному горизонтальному рядку закреслити однакові літери. ПВБСТУПЗВОТКС. ВДМХРАНВДХРКДН. ТРУВЮВУЛЬПРАН.

III. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів. Квіти – це вічні і прекрасні супутники нашого життя. Скільки легенд, казок, віршів складено про них. А чи знаєте ви, що квіти, насправді, чарівні. Вони

розмовляють між собою, сміються, гріються на сонечку. Ось подивіться на цю квітку. (Вчитель показує малюнок незабудки). Ви впізнали її? Вправа «Мозкова атака». Вчитель прикріплює на дошку квітку, а діти відповідають на запитання. Як називається ця квітка? Якого вона кольору? Де росте? Що ви знаєте про цю квітку? А ось послушайте, про що розповіли незабудки українському письменникові Ігорю Калинцю. Він усе запам'ятав і записав для вас. Вправа «Очікування». Учні оголошують свої очікування від уроку, починаючи фразу «Я очікую...».

IV. Опрацювання казки. 1. Слухання казки. 2. Вправа «Мікрофон». Читає підготовлений учень-«казкар». Він сідає за стіл (на столі імпровізований телевізійний екран). Звучить сигнал «Прямий ефір!» і «казкар» береться до роботи. Перевірка первинного сприймання. Питання ставимо перед читанням. Назвіть дійових осіб казки. Яка біда була у дівчинки? Хто допоміг позбутися їй забудькуватості? 3. Словникова робота. а) Читання поданих слів аналітико-синтетичним способом: ло сила люби гомоні по заздри ла по впізнава ли сла ви роста сади розмовля. б) Складання з ними словосполучень, речень. в) Тлумачення незрозумілих слів. Літепло – тепла вода, гайовик – лісовик; знітилася – засоромилася; хутко – швидко. 3. Читання казки учнями комбінованим способом (вголос, мовчки). Під час читання вчитель проводить гру «Небо – земля». Від чийого імені ведеться розповідь? 4. Фізкультхвилинка. 5. Відтворення змісту. Вибіркове читання. Прочитайте, як дівчинка доглядала квіти. Як квіти дякували їй за це? Прочитайте, яка біда була у дівчинки. Прочитайте уривок, який показує, що дівчинка була доброю не тільки до квітів, а й до людей. Чому дівчинка плакала у лісі? Що з'являлося від її слів? Прочитайте опис цих квітів. Що змінилося у дівчинки з часу пригоди у лісі? Прочитайте. Чому з'явилися квіти незабудки? 6. Вправа «Доповни речення». Та була в дівчинки одна біда ... Випила добра... А звідти раптом ... Коли б не була ота ... 7. На дошці записані речення, але всі слова злиті, а деякі слова не на своєму місці. Треба прочитати речення якнайшвидше. БулоКвітам шкодадівчинки. Квіточкивам Добрідень! 8.

Читання казки в особах. (Робота у групах), У кожній групі діти визначають, хто читатиме слова автора, дівчинки, гайовика, квітів, незабудок і чарівниці. Діти групуються у команди «Тюльпан», «Нарцис», «Троянда», «Незабудка». Вправа «Криголам». Кожному з вас я роздам частинку квітки. Ви повинні об'єднатися так, щоб вийшло єдине ціле, тобто вся квітка. І ви дізнаєтеся, як буде називатися ваша команда.

V. Підсумок уроку. Як ви думаєте, чому всі квіти так хотіли допомогти дівчинці? (Тому що вона їх садила, доглядала, поливала і любила). А що треба робити, щоб квіти прикрашали нашу землю постійно? Чи ваші очікування від уроку виправдалися? А тепер до кожної букви в назві квітки доберіть найкращі слова, які можуть охарактеризувати чарівні квіти. (Звучить музика. Діти добирають прикметники). Т – тендітні. Р – розкішні. О – особливі. Я – яскраві. Н – ніжні. Д – дивовижні. А – акуратні. VI. Домашнє завдання.

4. Урок «Людина починається з добра» (за В. Сухомлинським). Мета: продовжити вивчення оповідань В. Сухомлинського; формувати навички виразного, свідомого, правильного читання; розвивати уміння визначати головну думку творів, давати характеристику головним дійовим особам, аналізувати та оцінювати їх поведінку і вчинки, робити висновки щодо прочитаного; розвивати зв'язне мовлення, вміння висловити власну думку, цінувати думки товаришів; виховувати доброту і чуйність, віру в свої сили, бажання робити добрі справи. Обладнання: портрет В. Сухомлинського, оповідання В. Сухомлинського «Іменний обід» та «По волосинці»; плакат «Коло вибору», «Діаграма Вена»; Кубик Блума.

Хід уроку. I. Організація класу (психоемоційне налаштування учнів). Вчитель. Шановні, учні, сьогодні на уроці, як завжди ми працюватимемо разом, і я розраховую на вашу підтримку і допомогу. Доброго дня! – для всіх побажання. От і настала пора для читання. Діти, подивіться, будь ласка, мені в очі, погляньте один на одного і посміхніться.

II. Мотиваційний етап. Гасло нашого уроку таке: Працюй наполегливо, швидко, старанно, щоб жодна хвилинка не втратилась марно! Щоб дізнатися про що ми сьогодні на уроці будемо говорити мусите прочитати акровірш. Кожна перша, виділена літера із рядка складе слово, це і буде темою нашого уроку. Дорогою добра в житті ступай, Образи вмій прощати і люте зло. Бо ти – людина, завжди пам'ятай, Роби добро, щоб менше зла було! О, пам'ятай, людино, не забудь, що кожне серце має добрим бути! Що Вам нагадує слово добро? Із чим воно у вас поєднується?

III. Актуалізація знань. Мовна розминка. Десятиліттями український народ про добро складав багато прислів'їв та приказок про добро. Для вас завдання скласти прислів'я про добро. Хвилинка українського фольклору. Робота в парах. Гра «Утвори пару». Народ склав дуже багато прислів'їв про доброту. Давайте складемо, прочитаємо й пояснимо їх: Краще добро робити, ніж гарно говорити. Злий не вірить, що є добрі люди. Добре треба шукати, а зло саме прийде. Не одяг красить людину, а добрі діла. Де є добрі люди, там біди не буде. Доброго тримайся, поганого цурайся. Добро довго пам'ятається, а зло ще довше. Хто людям добра бажає, той і собі має. З ким поведешся, того й наберешся. Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає. Перед вами коло із вчинками які робить добра людина. Виберіть який вам найбільше подобається і поясніть свою думку. Коло вибору «Які вчинки робить добра людина». Дбає про рідних і близьких людей. Пробачає давні образи. Усміхається. Піклується про довілля. Допомагає старшим та слабшим. Не є жадібною. Не заздрить.

IV. Повідомлення теми уроку. «Упізнай автора». Осінній туман, відлітають журавлі, борода діда...(Дід Осінник). Вогненні букви, цікава книга, Могутній богатир, ... (Спляча книга). Дід Мороз, Снігуронька, озерце замерзає,... (Снігуроччина пісня). У саду пахне яблуками, цвіркун замовк, літають джмелі,...(Яблуневий сад). Старовинне козацьке село, сім'я Неприкаєних, ставок щез...(Не забувай про джерело). Хто автор цих казок та оповідань? (Василь Олександрович Сухомлинський). Біографічна довідка. Василь

Олександрович Сухомлинський – видатний український педагог, письменник і публіцист. Народився 28 вересня 1918 р. у селі Василівка Онуфріївського району Кіровоградської області (на той час – Василівська волость Олександрійського повіту Херсонської губернії) у незаможній селянській родині. Батько його, Олександр Омелянович, працював по найму як тесляр і столяр. Мати – Оксана Юдівна вела домашнє господарство, ткала полотно, фарбувала його і шила одяг не лише для своєї сім'ї, а й односельцям. Гарно вишивала. Багато уваги приділяла вихованню дітей: Івана, Василя, Сергія, Меланії. Учила добра, чесності, людяності. Довгими зимовими вечорами за прядивом чи шитвом розповідала дітям казки, цікаві історії, читала книжки. Пізніше Василь Олександрович писав: «Я не відчував би всієї краси літнього світанку в селі, якби в далекому дитинстві мене не вразили до глибини душі прочитані матір'ю слова Шевченка «Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють, між ярами, над ставами верби зеленіють»... У 1926-33 рр. В. Сухомлинський навчався у Василівській семирічній школі, де був одним з кращих учнів. Вчився добре, старанно, любив читати, гарно малював. У дитячому садку, який діяв у колгоспі на період літніх канікул йому доручали бути помічником вихователя. Він доглядав малюків, розповідав їм казки, читав книжки, проводив веселі ігри. Тому і вибір професії був не випадковий.

V. Сприймання і усвідомлення нового матеріалу. Отже, сьогодні на уроці ми познайомимося ще з двома його оповіданнями В. Сухомлинського «Іменний обід» та «По волосинці». Читання оповідання «Іменний обід» (позакласне читання с. 51). Що означає бути справжньою людиною? (Бути справжньою людиною – це поважати старість, дбайливо і терпимо ставитися до проявів старості, пам'ятаючи, що ніхто в цьому житті не вічний, кожен буде колись старим і немічним). А Ніна – не справжня людина? Чому? (Дівчина ще не навчилася бути доброю, поважати старість). Що ви порадили Ніні? (Навчитися бути доброю). Складіть вірш-сенкан «Добро» – 1 група. Складіть вірш-сенкан «Милосердя» – 2 група. Сенкан «ДОБРО». 1. Добро. 2.

(прикметник) Щире, світле, чуйне, корисне. 3. (дієслово) Радує, допомагає, веселить, втішає. 4. (речення) За добро добром платять. 5. (значення слова) Добро – вчинок, який приносить людям користь. Сенкан «МИЛОСЕРДЯ». 1. Милосердя. 2. (прикметник) Добре, співчутливе, чуйне, безкорисливе, турботливе. 3. (дієслово) Підтримує, співчуває, втішає, виховує, рятує. 4. (речення) Милосердя - здатність відгукнутися на чужий біль. 5. (синонім) Милосердя - співчуття. Метод «фантастичних проблем». Що було б, якби всі люди стали безсердечними? Якби зникли безсердечні люди? Що ми можемо для цього зробити? Фізкультхвилинка. Читання оповідання «По волосинці». Метод «Кубик Блума». Назви...(головних героїв оповідання). Чому...(оповідання називається «По волосинці»). Поясни...(чому бабуся Марія повела внука Петрика до лісу?). Запропонуйте... (Петрику що може зробити він для своєї бабусі). Придумай... (кінцівку оповідання). Поділись... (своїми враженнями від прочитаного оповідання). Діаграма Вена Що спільного і відмінного між оповіданнями «Іменний обід» та «По волосинці». Напишіть у діаграмі.

VI. Підсумок уроку. Рефлексія. Наші серця наповнилися добротою, милосердям, співчуттям. Зернятка доброти посіяні у серці протягом уроку, проросли і перетворилися на квіти. Наші гості сьогодні прийшовши до нас до школи побажали вам та учням школи:... тому... Давайте ми також подаруємо ці квіти, ці усмішки усім людям планети. У центрі квітки намалюйте, яким ви уявляєте обличчя доброти, а на пелюстках напишіть слово, що виникають у вашій уяві, коли говоримо це слово. Кожна людина може бути чарівником і для цього не потрібна чарівна паличка. Достатньо сказати добре слово, або зробити добру справу. Поверніться один до одного побажайте чогось доброго один одному. Творіть добро і воно повернеться до вас.

VII. Домашнє завдання: прикріпити прапорці на карту Євразії, у яких країнах видавалися твори В.О. Сухомлинського: Англія, Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Грузія, Естонія, Іспанія, Казахстан, Киргизстан, Китай, Латвія,

Литва, Молдова, Монголія, Німеччина, Польща, Румунія, Фінляндія, Франція, Чехія, Японія.

5. Урок за бірманською казкою «Як серед птахів виникла дружба». Мета: формувати лексичну компетентність; продовжити ознайомлення учнів з казками народів світу; вдосконалювати навички свідомого виразного читання; вчити аналізувати прочитане, робити висновки; розвивати зв'язне мовлення, образне мислення; виховувати колективізм.

Хід уроку. I. Організаційний момент. Приготуйтеся швиденько, Станьте біля парт рівненько. Ми урок розпочинаємо, Багато нового пізнаємо.

II. Мовленнєва розминка. 1. Дихальні вправи. Різко вдихніть і зведіть руки вгору. Повільно видихніть і опустіть руки. Набрати повітря у легені: вдих-видих. Надуваємо кульку (імітація). 2. Робота над чистомовкою (добери потрібні слова).

III. Перевірка домашнього завдання. Парна робота. Гра «Обличчям до обличчя». Яке домашнє завдання у вас було? Перевіримо ми його за допомогою гри «Обличчям до обличчя». Поверніться одне до одного і перекажіть по черзі болгарську казку «Сильний лев і маленьке мишеня».

IV. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку. Сьогодні ми продовжимо нашу подорож країнами світу. На нашому шляху – Бірма, держава в Південно-Східній Азії на півострові Індокитай. У Бірмі є незвичайне озеро Інле, де люди живуть прямо на воді, споруджуючи будинки із бамбука на сваях. Овочі і квіти вирощують на городах, що плавають. У місті Амарапура є найбільший у світі дерев'яний міст Убейн, що був побудований у XVIII столітті з тікового дерева. Зараз ми познайомимося з бірманською народною казкою. Прочитайте її назву. Які події на вашу думку відбуватимуться у творі? Прочитавши сьогодні цю казку, ми зможемо зрозуміти одне із правил дружби не тільки між птахами, але і між людьми. Робота над казкою. Герої сьогоднішньої казки перед вами. Що ви знаєте про них? Дослідник 1. Ворон – великий чорний птах. У 17 столітті люди вірили, що ворони наділені надприродною силою. Тому цих птахів знищували. Але

ворон – дуже розумний птах. Він наслідує різні звуки і навіть людську мову.
 Дослідник 2. Фазан – дуже обережний і боязкий птах. Його тіло вкрите яскравим, красивим, різнокольоровим пір'ям. Має довгий хвіст, який складається з 18 пір'їн. Фазан – дуже гарно бігає, стрибає, але погано літає. Живе біля водойм, у чагарниках.

V. Сприймання й усвідомлення нового матеріалу. Опрацювання бірманської казки «Як серед птахів виникла дружба» (с. 18-20). Виразне читання казки вчителем. А зараз уважно послухайте казку і скажіть до якого виду казок її можна віднести. Так до якого виду казок можна віднести цей текст? Й чому? Словникова робота. Читання стовпчиків слів (згори вниз і навпаки). Давайте разом зі мною прочитаємо слова, які важко вимовляються спочатку згори вниз, а потім знизу вгору.

честь + сваритися v

ставленням - дедалі -

вражені - зацікавлено

нікчемним - випробувати

міцнішала v задоволений. Прочитайте односкладове слово, потім – три, чотирискладові, п'ятискладові слова. Доберіть синоніми до слів: жалюгідним (нікчемним), сперечатись (сваритись) перевірити (випробувати). Фізкультхвилинка. Повторне читання казки учнями «ланцюжком». Аналіз змісту казки з елементами вибіркового читання. Чому між птахами не було дружби? Як Фазану вдалося потоваришувати з Вороном? Яке випробування влаштували друзям птахи? Чи витримала дружба Ворона й Фазана перевірку на міцність? Читання в особах. Доберіть слова, якими можна охарактеризувати Фазана й Ворона: розумні, ввічливі, дружелюбні, мудрі, вірні, добрі, мають власну думку. Чого навчає бірманська казка? Які прислів'я про дружбу визнаєте? (Не варто з другом сваритися, бо доведеться миритися. Друга у скруті пізнають. Дружба та братство – найбільше багатство. Скажи мені, хто твій друг, й я скажу тобі, хто ти).

Складіть прислів'я зі слів: поведеш, дружбу, яку, й, заведеш, життя, таке. Чи відповідає воно основній думці казки? Гра «Віднови прислів'я»:

Дружба та братство – що дерево без коріння.

Скажи мені, хто твій друг – старих не забувай.

Без вірного друга – що їжа без солі.

Людина без друзів – й я скажу тобі, хто ти.

Нових друзів май – велика туга.

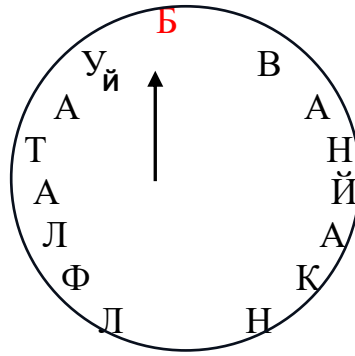
Чоловік без друга – найбільше багатство.

VI. Підсумок уроку. Для того щоб підвести підсумок нашого уроку я пропоную вам гру «Закінчи речення». Оцінювання.

VII. Домашнє завдання. Переказувати казку.

6. Урок «Без труда нема плода». Мета: Формувати лексичну компетентність; розвивати образність мовлення; Закріплювати значення поняття «байка», «байкар», розширювати знання про Л.І. Глібова, розвивати навички діалогічного та монологічного мовлення, уміння працювати в групах, уміння визначати повчальний висновок, висловлювати оцінні судження морального змісту щодо прочитаного; виховувати повагу до праці. Обладнання: портрет Л.І. Глібова, плакат з висловом байкаря, грамзапис «Голоси природи», костюми мурашки та коника для інсценізації байки, ілюстрації, індивідуальні завдання, макет «Скарбнички».

Хід уроку. I. Повторення вивченого матеріалу. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок (8-10 хв). Організація класу. Любі діти, у наш клас завітали люди щирі, привітайте в добрий час гостей посмішкою й миром. Ми вам раді, люди добрі, і вітаєм щиро вас. Та запрошуєм ласкаво на урок у 3 клас. Девіз нашого сьогоднішнього уроку «Мудрим ніхто не вродився, а навчився». Перевірка домашнього завдання. Діти, давайте пригадаємо, з творами якого жанру познайомились на минулому уроці? Його назву ви пригадаєте, коли розшифруєте колограму. Ключ: читати за рухом годинникової стрілки через букву, починаючи з виділеної (байка).

Що таке байка? Прочитайте висловлювання про байку: Здається, байка просто бреше, А справді ясну правду чеше. Нікого в світі не мине, Читайте, згадуйте мене. Або моторнії сини та внуки! Читайте байку для науки. – Хто його автор? Що ви можете розповісти про видатного байкаря? (відповіді учнів). Так, правильно. Видатний байкар Леонід Глібов народився 5 березня 1827 року в селі Веселий Поділ на Полтавщині. В дитинстві хлопчик заслуховувався народною піснею, зачаровувався народними звичаями та обрядами. В дитинстві Леонід Глібов любив усякі рослини, мав свою грядочку. Часто його біла голівка виднілась серед квітів, за що його родичі й знайомі називали «Льолик – квітчастий королик». В 13 років Л. Глібов вступив до Полтавської гімназії, яку не зміг закінчити через хворобу. Потім учився в Ніжинському ліцеї вищих наук. Довгий час Глібов викладав географію та історію. Був учителем Петра Антоновича Косача – батька Лесі Українки. Свої твори для дітей Л. Глібов друкував у журналах «Дзвіночок» та «Зоря» під псевдонімом «Дідусь Кенар». Розповідають, що його батько купив собі колись такого великого кенара, що через нього сусіди прозвали Івана Назаровича по-вуличному «Кенар». Мабуть про це і згадав Глібов, віддаючи до друку свого першого вірша для дітей. – Які ще твори для дітей писав Л. Глібов? (вірші, загадки, жарти, байки). Іван Франко назвав Л. Глібова «найкращим українським байкописом». У творчому доробку поета 107 байок. Уже не одне покоління дошукується у них мудрості. Давайте заглянемо й ми в цю чудову скарбницю. 3. Читання учнями напам'ять байки

«Лебідь, Щука і Рак». Що висміюється в байці «Лебідь, Щука і Рак»? («дурне безладдя», незлагодженість дій). Що стверджується в байці «Лебідь, Щука і Рак»? (стверджується, що тільки в єдності можна досягти успіху в задуманій справі). Чому героям байки «Лебідь, Щука і Рак» не вдалося «приставити хуру»? (діяли незлагоджено).

4. Розчитка. а) Читання багатоскладових, складних для вимови складів. б) Промовлення скоромовки.

Стріла якомсь скоромовка на містечку злого вовка. Скоромовить вовк почав – ледь язик не поламав! Бо ж була це скоромовка для Івася – не для вовка.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і завдань роботи (2-3 хв). Сьогодні на уроці ми вивчимо нову байку Л. Глібова, вдосконалимо навички читання, навчимося визначати характер дійових осіб і давати оцінку їхнім вчинкам, а також висловлювати своє ставлення до них. Хто її герої, ви дізнаєтесь, відгадавши загадки: Стрибає пружинка зелена в неї спинка. З трави на стеблинку, З гілки на стежинку (Коник-стрибунець). Всі біжать і поспішають, на собі все щось таскають. Вміють місто будувати без відра і без лопати (Мурашки). Так, так, саме ці комахи є героями байки Леоніда Глібова «Коник-Стрибунець». Вони допоможуть нам поміркувати над темою уроку (читають хором з дошки): «Мудрим ніхто не вродився, а навчився». – Чи доводилось вам, діти, раніше бачити цих комах? Чи спостерігали за їхньою поведінкою? Де живуть мурахи? Що ви знаєте про цих комах? Коник – стрибунець живе на луках. З місця на місце пересувається перелітаючи і стрибаючи. Живиться дрібними комахами і рослинами. Коники утворюють звуки, тручи крилами. Якщо до них наблизитися, вони припиняють тріскотіння, і знайти їх у траві майже не можливо. Мурахи – працюючі комахи. Живуть великими родинами, створюють власне житло. Ці комахи корисні й потребують охорони. Отже, уявіть собі чудовий літній день. Степ. Зеленим килимом простелились трави, повітря напоєне ніжним ароматом квітів. І в цьому яскравому, різнобарвному світі чується сюрчання коника. (Аудиозапис «Голоси природи»).

III. Сприйняття та усвідомлення нового навчального матеріалу. Розвиток мовленнєвих умінь та навичок (до 20 хв).

1. Інсценізація байки. Хто головні герої? Де і коли відбуваються події? Чи сподобалась вам байка? А хочете прочитати її самостійно? 2. Словникова робота: Вдатний – вмільий; Пахуча трава – всяна квітами з тонким ароматом; Досхочу – багато; розкошував – вів багате, розкішне життя; не вгаваючи, співав – не перестаючи; непереливки тому – скрутно, дуже погано; гопак – народний танець. 3. Мовчазне читання. Робота в групах. Завдання: I група - знайдіть опис коника. II група – поясніть, що означають слова «вдатний молодець»? III група – поміркуйте, чому коника названо «проворний стрибунець»? Фізкультхвилинка. Танцювальні рухи під пісню «Зелений коник». Слова М. Луківа, муз. Л. Попернацького: «Зелений коник залетів у дім, Зелений коник – на четвертий поверх. Зелений коник проти мене сів, – Такий смішний, такий химерний коник. Приспів: Здрастуй, конику зелененький, Мій стрибунчику веселенький!». Як сказано про коника у пісні? Що означає слово «химерний»? (фантастичний). 4. Розповідь вчителя: Коники і справді незвичайні комахи. Вони добре чують. Їхні «вуха»розміщені на ніжках. За допомогою вусиків коники дізнаються про те, що відбувається навкруги. Відчувають запахи. І вдень, і вночі можна почути, як голосно цвіркоче коник. Це він тре одне крило об інше. Так коники перемовляються між собою. 5. Повторне перечитування байки. А як описав життя Коника Л. Глібов? Прочитайте. Як змінилась поведінка Коника? З чим це пов'язано? Попробуємо передати ці зміни голосом, перечитаємо байку в особах. 6. Читання байки в особах. Скільки осіб потрібно вибрати? З якою інтонацією треба читати слова Коника? (Благальним тоном, перелякано звертається до Мурав'я , безтурботно і весело розповідає про своє життя влітку). А слова Мурав'я? (впевнено, повчальним тоном). Читання в особах. (діти одягають на голову маски). 7. Елементарна характеристика головних героїв. I група - пофантазуйте, як провів літо Муравей? II група – поміркуйте, якими зображено в байці Мурав'я, Коника. III група - серед записаних слів знайдіть ті, які характеризують Мурав'я, Коника? (розумний, веселий, байдужий, розсудливий, поміркований, лінивий, гультай, працьовитий). То

кого схвалює автор, а кого засуджує? Кого мав на увазі байкар Л. Глібов, розповідаючи про Коника і Мурав'я? Від чого застерігає байка? Байкар гостро й дотепно висміює ледарів, коників-нероб, що ведуть паразитичне життя. Дуже мудро, по-народному дотепно, без жалю відповідає Муравей Коніку: «Проспівав ти літо Боже, Вдача вже твоя така, А тепер танцюй, небоже, На морозі гопака». Справді народ осуджує гультяїв та нероб, часто висміює їхню легковажність та бездіяльність.

8. Робота над прислів'ями. І група. Звернемось до народної мудрості. Знайдіть і прочитайте, якими прислів'ями можна підтвердити поведінку нашого стрибунця: Хто пізно ходить, той сам собі шкодить. Лінивому все ніколи. І за холодну воду не береться. Ховається від роботи, як пес від мух. У страху очі великі. Згода будує, а незгода руйнує. Хто як скородить, так йому і родить. Хочеш собі добра, не роби нікому зла. ІІ група. А які прислів'я про працьовитість ви знаєте? Зачитайте тему нашого уроку. Як ви її зрозуміли? Без труда нема плода. Хто дбає, той і має. Хочеш їсти калачі, не сиди на печі. Землю красить сонце, а людину – праця. Роботящі руки гори вернуть. Праця людину годує, а лінь марнує. Хочеш бути щасливим, не будь лінивим. ІІІ група. Знайдіть у байці мораль, повчальний зміст байки. Поясніть чого навчає байка. І справді, від лінощів багато біди буває. Давайте ще раз пригадаємо, чим займався Коник-Стрибунець? Чи тільки стрибав Коник? («досхочу розкошував», «кохав життя ледаче»). Які вислови підтверджують його неробство? Поміркували? Справді, від усього цього теж можна втомитися. Як ставиться автор до головного персонажа байки «Коник-Стрибунець»? (висміює і гостро засуджує).

9. Робота над ілюстрацією. Підберіть до кожного малюнка текст байки. ІV. Творче застосування знань учнів (до 10 хв). Байка «Коник-Стрибунець» була написана в ті часи (1890 р.), коли у селі кожен господар ще з осені дбав про урожай, робив запаси на цілий рік, щоб вистачило до нового хліба. Адже магазини, як зараз, тоді були тільки у містах, куди не завжди хазяїн мав змогу поїхати.. А прийняти на зиму чужу людину, це означало наразити своїх рідних на небезпеку злиднів або й голоду. Зараз

часи інші. Голод нікому не загрожує. Чи змінилось наше ставлення до Коників-Стрибунців? Подумайте і скажіть, як би вчинили ви на місці Мурав'я? (міркування дітей). Чого міг навчити Муравей Коника-Стрибунця? А що міг перейняти Муравей у веселого співунця?

V. Підсумок уроку. До якого жанру належить твір «Коник-стрибунець»? Чим байка відрізняється від вірша? Чого навчила нас байка «Коник-Стрибунець»? Як ви гадаєте, які плоди нашої праці?

Домашнє завдання: а) Читати байку в особах. б) Скласти казку «Як Мурашки перевиховали Коника-Стрибунця».

Додаток Д

Майстер-клас для вчителів початкових класів Бандичівської гімназії Вінницької області «Використання інноваційних технологій для формування лексичної компетентності учнів 3 класу на уроках літературного читання» (за оповіданням В. О. Сухомлинського «Дівчинка і ромашка»).

Мета: формувати лексичну компетентність; збагачувати лексику учнів синонімами, омонімами, епітетами та іншими виразними лексичними засобами; формувати вміння розуміння значення слів; продовжувати знайомити учнів з великим українським письменником та педагогом В. Сухомлинським та його творчістю, опрацювати оповідання «Дівчинка і ромашка»; вчити дітей виразно читати, формувати вміння переказувати, формувати основну думку прочитанного, розвивати увагу, пам'ять, спостережливість; виховувати бережливе ставлення до природи та повагу одне до одного. Обладнання: портрет В. Сухомлинського, ілюстрації до оповідань письменника; аркуші різного кольору, карта Кіровоградщини, наклейки у вигляді сердець, вислів та вірш педагога «Про Батьківщину», роздруківка автобіографії В. Сухомлинського, фломастери чорного та червоного кольорів, кубики, моток ниток, ниткові лялечки, пелюстки для квітки-семицвітки.

Хід заходу. I. Привітання. Доброго дня шановні колеги! Я рада вітати однодумців! Перш ніж розпочати нашу роботу, я хотіла б дізнатися з яким настроєм ви сьогодні завітали до мене.

II. Оргмомент. Мій настроїй фіолетового кольору – бо це мій улюблений колір. Він символізує яскраві події в моєму житті (Експериментатор підходить до кожного вчителя, він обирає колір і називає, чому він обрав цей колір). Дякую вам, шановні колеги! Отже, незважаючи на те з яким настроєм ви прийшли до мене на майстер-клас, я точно знаю: на даний момент для нас найголовнішими є наші молодші школярі, тому що, переступаючи поріг школи, свого класу, ми поринаємо у світ дитинства.

III. Розминка. Як ви вже помітили на дошці портрет видатного педагога. Візьміть, будь ласка, до рук свої «серця», що лежать на партах, і подумайте, яким повинен бути урок та якими маєте бути Ви. Я вважаю, що урок має бути цікавим, а ми маємо бути творчими, щоб пізнати більше. Портрет – це поштовх до теми нашого майстер-класу. Адже людина, про яку піде мова сьогодні, наш із Вами колега! Вчитель Павлиської школи і видатний вітчизняний Педагог, письменник, філософ та просвітник. Так, це – Василь Олександрович Сухомлинський!

IV. Мотиваційна діяльність. Подивіться уважно на екран, прочитаймо вислів В.О. Сухомлинського: «Людина народжується для того, щоб залишити по собі слід вічний».

V. Оголошення теми і мети заходу. Темою нашого заняття є «Василь Олександрович Сухомлинський «Дівчинка і ромашка», адже педагогічна спадщина мудрого вчителя В.О. Сухомлинського – цілюще джерело педагогічних ідей, рекомендацій, знахідок і добрих порад, які особливо актуальні є на сьогодні в умовах становлення нашої держави та розбудови педагогічної теорії і практики.

VI. Основна частина. Життєвий досвід педагога. Я почну розповідати про видатного мудрого педагога, але ви повинні закінчити цю розповідь. Парна робота. – Я пропоную зараз виконати вправу «Вишитий рушничок» за технологією кооперативного навчання – робота у парах. Для кожної пари роздруківка короткої автобіографії В.О. Сухомлинського і по одному аркушику з олівцям червоного і чорного кольору. Для кожної пари окрема частинка біографії письменника. Учасники повинні уважно прочитати його біографію і за допомогою олівців зобразити на листочках його життєвий шлях. Якщо рядок радісний, то маюємо червоним кольором, якщо рядок сумний – чорним кольором. Таким чином, ми разом зобразимо вишитий рушничок і побачимо яка доля спіткала В.О. Сухомлинського. Було більше радісних моментів чи сумних? Як підсумок цього завдання стане «шкала думок» (кожен висловлює свої думки). Творчий шлях педагога і

письменника. Групова робота «Мозковий штурм». Об'єднуємося в групки за кольором волосся. Далі нас чекає інтерактивна вправа «пазли». Перед вами на дошці знаходяться назви його оповідань. На партах ви маєте ілюстрації до творів. Ваше завдання: ви повинні скласти мозаїку з ілюстрацій і підібрати до них потрібні назви. Тому розпочинаймо: («Метелик і квітка»; «Сонце і сонечко» «Співуча пір'їнка» «Яблунька і літо»). Дякую за роботу! Ви гарно впоралися з цим завданням. А зараз трішки перепочинемо. (Гра «Крейда»)

В.О.С. Робота над оповіданням. Робота в групах. Ввімкнути грамзапис казки (роздаю учасникам відоме оповідання «Дівчинка і ромашка» В.О. Сухомлинського. Читання мовчки учасниками. Давайте визначимо тему цього оповідання. Визначте ідею його. Інтерактивна вправа «Кубування». На ваших столах є кубики. На кожній стороні кубика зображений певний символ, кожен з вас кидає кубик, пояснюючи з чим пов'язане дане оповідання за символом, який до вас потрапив.

VII. Підсумкова частина. Вправа «Чарівний клубок». Для підведення підсумків нашого заняття я пропоную вас утворити коло. В моїх руках клубок, який допоможе нам підсумувати все почуте, ніби ми прожили життя Василя Олександровича Сухомлинського. В. О. Сухомлинський – це чудовий письменник, учитель від Бога, прекрасна людина... (передаю клубок далі, на якому слові зупинилися, тим словом починається інше твердження). Бо В. О. Сухомлинський був..... Як на підсумок зустрічі проведемо ще одну вправу «Незакінчене речення» у вигляді квітки- семицвітки.

Релаксація. Учасники пишуть на пелюстках, що їм запам'яталося. Я сьогодні на майстер-класі дізналася нового (моя пелюстка). – На останок я хотіла б зробити для вас сюрприз. Так як ми весь час говорили про видатного українського письменника, нашого колегу і твір про слід на землі, то я хочу подарувати вам на згадку ось таку ляльку з ниток, як символ назви оповідання, яке ми опрацьовували, і залишити про себе ось таку згадку.

Дякую за увагу!